

LESZEK LUBCZYŃSKI

*Krajowy Zarząd Parków Narodowych
Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa*

PARKI NARODOWE W POLSCE*

Polska przyjęła definicję, cel i funkcje parku narodowego uchwalone na X Zgromadzeniu Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) w 1969 roku w New Delhi i uzupełnione na XI Zgromadzeniu IUCN w 1972 roku w Beuff. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody z 1991 roku „Park narodowy obejmuje obszar chroniony wyróżniający się szczególnymi wartościami naukowymi, przyrodniczymi, społecznymi, kulturowymi i wychowawczymi o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega całość przyrody oraz swoiste cechy krajobrazu” (Dz. U. Nr 114 poz. 492, §14.1). Dalej w ustawie określono, że „nadrzędnym celem parku jest poznanie, zachowanie całości systemów przyrodniczych danego obszaru wraz z warunkami ich funkcjonowania oraz odtwarzania zniekształconych i zanikłych elementów rodzimej przyrody” (§14.3). „Utworzenie parku narodowego następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, które określa nazwę parku, obszary wchodzące w jego skład i obszary tworzące jego otulinę oraz ograniczenia i zakazy” (§14.7).

Funkcje parków narodowych:

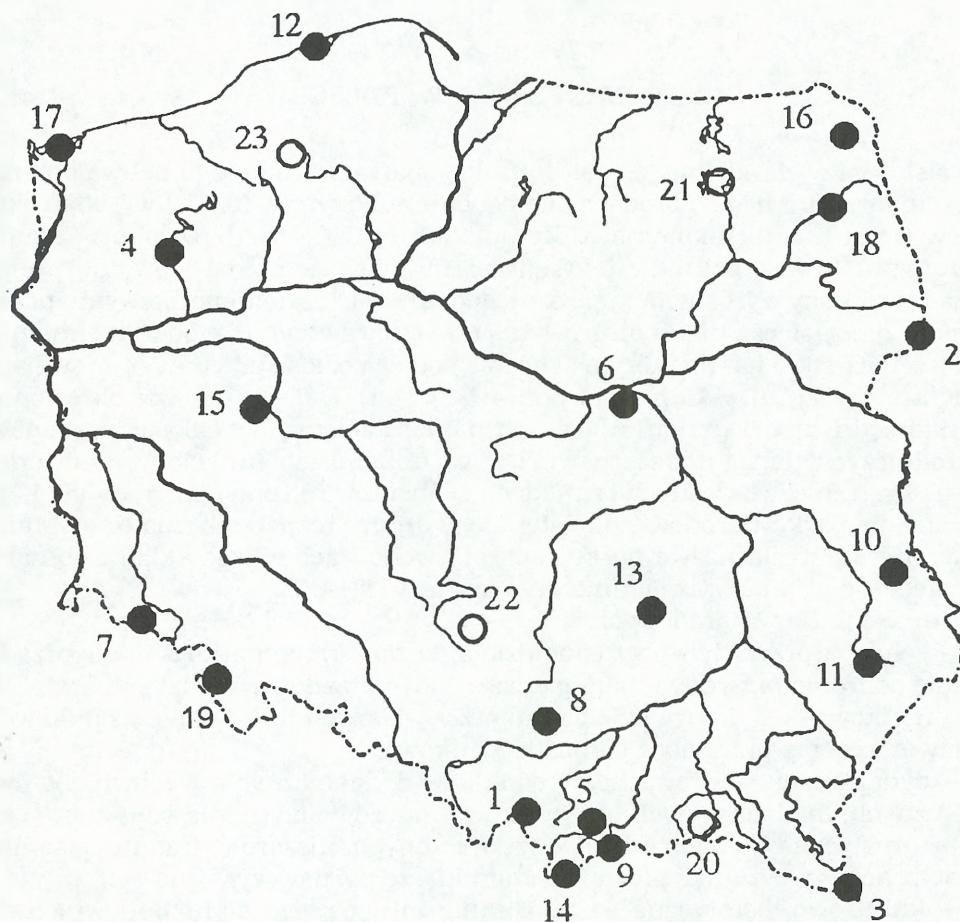
- ochrona przyrody — wszelkie działania na terenie parku są podporządkowane ochronie przyrody i mają pierwszeństwo przed innymi działaniami;
- naukowa — wykonywanie badań przez własnych pracowników naukowo-badawczych oraz przez obce jednostki naukowe;
- dydaktyczna — prowadzenie ośrodków dydaktycznych, wydawnictw dydaktycznych, informacyjnych oraz wystaw i muzeów przyrodniczych;
- turystyczna — udostępnienie wyznaczonych obszarów, tras i miejsc dla turystycznego zwiedzania, głównie o charakterze poznawczy;
- kulturowo-historyczna — popieranie miejscowego stylu budownictwa, folkloru, opieka nad miejscami historycznymi, pamięci narodowej.

LICZBA PARKÓW I OGÓLNA ICH CHARAKTERYSTYKA

Aktualnie w Polsce jest 19 parków narodowych, w najbliższym czasie planuje się utworzenie 4 nowych oraz powiększenie 12 istniejących, w tym 1 już powiększono w 1994 roku. Sześć parków narodowych zostało uznane przez UNESCO za światowe rezerwaty biosfery (program MaB — Człowiek i Biosfera) a jeden (Białowiecki) także za światowe dziedzictwo ludzkości. Za rezerwaty

* W niniejszym artykule wykorzystano materiały (dane liczbowe) uzyskane bezpośrednio z parków narodowych i Krajowego Zarządu Parków Narodowych.

biosfery uznano: Babiogórski, Białowiecki, Bieszczadzki, Karkonoski, Tatrzański i Słowiński Park Narodowy. Przeciętny obszar parku w Polsce jest nieduży (średnio około 12 tys. ha), jednakże są to najcenniejsze przyrodniczo obszary kraju w sensie biologicznej różnorodności oraz zasobów flory i fauny.

Rys. 1. Rozmieszczenie parków narodowych w Polsce.

● — Istniejących: 1 — Babiogórski, 2 — Białowiecki, 3 — Bieszczadzki, 4 — Drawieński, 5 — Gorczański, 6 — Kampinoski, 7 — Karkonoski, 8 — Ojcowski, 9 — Pieniński, 10 — Poleski, 11 — Roztoczański, 12 — Słowiński, 13 — Świętokrzyski, 14 — Tatrzański, 15 — Wielkopolski, 16 — Wigierski, 17 — Woliński, 18 — Biebrzański, 19 — Górze Stołowych. ○ — Projektowanych: 20 — Magurski, 21 — Mazurski, 22 — Jurański, 23 — Tucholski.

Parki narodowe powinny być zachowane dla przyszłych pokoleń zgodnie z powiedzeniem, że „przyrodę pożyczyliśmy od naszych dzieci”.

Piętnaście (na siedemnaście) parków narodowych uzyskało II kategorię klasyfikacji IUCN jako parki narodowe. Dwa, to jest Ojcowski PN (ze względu na

bardzo duże zagrożenie i mały obszar) oraz Wigierski PN (ze względu na udział 2,5 tys. ha gruntów rolnych), uzyskały V kategorię IUCN, czyli tę samą co parki krajobrazowe¹.

Tabela 1

Parki narodowe w Polsce (wg stanu na 31.12.1993)

Nr	Nazwa	Rok utworzenia	Powierzchnia (ha)	Klasyfikacja IUCN	Przewidywany do powiększenia
1	Babiogórski	1954	1734	II	+
2	Białowiecki	(1932) 1947	5348	II	+
3	Bieszczadzki	1973	27064	II	+
4	Drawieński	1990	8735	II	+
5	Gorczański	1981	6763	II	+
6	Kampinoski	1959	35655	II	
7	Karkonoski	1959	5562	II	
8	Ojcowski	1956	1592	V	
9	Pieniński	(1932) 1954	2231	II	+
10	Poleski	1990	4907	II	+
11	Roztoczański	1974	7885	II	+
12	Słowiński	1967	18797	II	+
13	Świętokrzyski	1950	5910	II	+
14	Tatrzański	(1947) 1954	21164	II	
15	Wielkopolski	1957	5338	II	+
16	Wigierski	1989	15113	V	
17	Woliński	1960	5001	II	+
18	Biebrzański	1993	59223	-	
19	Gór Stołowych	1993	6280	-	
Razem			244302		

Powierzchnia parków narodowych wynosi 244,3 tys. ha, co stanowi 0,8% powierzchni kraju. Dla porównania w 1992 roku w USA wskaźnik ten wynosił 3,4%, w Kanadzie 1,4%, w Finlandii 2,4%, w byłej Czechosłowacji 1,3%, w Bułgarii 0,6%. Uznano, że warunki przyrodnicze Polski pozwalają, aby wskaźnik ten osiągnął wielkość około 1,2%–1,5%.

Parki narodowe są względnie równomiernie rozmieszczone na całym obszarze Polski (dwa parki w pasie nadmorskim, trzy parki w części północno-wschodniej, jeden park na Pomorzu, trzy w części środkowej, trzy w części południowo-wschodniej i siedem w części południowej).

¹ Biebrzański Park Narodowy oraz Park Narodowy Gór Stołowych zostały utworzone w końcu 1993 roku, stąd nie mają jeszcze klasyfikacji IUCN. Działalność ich rozpoczęła się od 01.01.1994 roku. W styczniu 1994 roku został powiększony Poleski Park Narodowy o 4740 ha (9 647 km).

Tylko w części parków narodowych znajdują się zespoły roślinne w pełni pochodzenia naturalnego. W większości obszary parków narodowych, tak jak obszary Polski i Europy, były poddane działalności ludzkiej przez kilka ostatnich wieków. Jednakże w parkach znajduje się jeszcze stosunkowo najwięcej lasów pochodzenia naturalnego oraz naturalnych stanowisk rzadkich roślin i zwierząt.

Średnio 62% powierzchni parków zajmują lasy. Wyjątek stanowi Słowiński Park Narodowy, gdzie lasy stanowią jedynie 25% oraz Biebrzański Park Narodowy — 34%. W pozostałych 17 parkach udział lasów wynosi od 57% w Poleskim Parku Narodowym do ponad 90% w Świętokrzyskim, Babiogórskim i Białowieckim Parku Narodowym. Pozostałe 38% to inne tereny: wody, wydmy, bagna, torfowiska, skały, tereny powyżej górnej granicy lasu oraz grunty rolnicze w tym łąki i pastwiska.

W parkach narodowych (bez Biebrzańskiego i Gór Stołowych — brak danych) wyróżniono około 317 zespołów roślinnych, w tym 76 zespołów leśnych i zaroślowych oraz 241 nieleśnych, na ogólną liczbę 410 zespołów roślinnych w Polsce. Wśród nich znajduje się 20 zespołów endemicznych, około 180 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową (roślin rzadkich i zagrożonych). Szacuje się, że w każdym parku występuje po około 1000 gatunków roślin naczyniowych oraz znaczne liczby gatunków mchów i porostów oraz przedstawiciele wszystkich rodzimych gatunków drzew i krzewów. Przyjmuje się, że w parkach znajdują się przedstawiciele wszystkich rodzimych gatunków ssaków, około 200 gatunków ptaków i kilka tysięcy gatunków owadów oraz liczni przedstawiciele gadów, płazów i ryb.

Ogólną charakterystykę poszczególnych parków narodowych przedstawiono w części końcowej opracowania.

ORGANIZACJA, ZARZĄDZANIE I ZATRUDNIENIE

Obszar parku jest dzielony na obręby ochronne (nadleśnictwa), obwody ochronne (leśnictwa) i obchody ochronne z tym, że obręby wyznacza się tylko w większych parkach (np. w Kampinoskim i Bieszczadzkim). Zwykle jeden obręb ma od 3 do 6 obwodów. W zależności od skali trudności terenu i możliwości obwód ochronny ma 1000–2000 ha. Park posiada własną administrację biurową i terenową, w tym strażników oraz gospodarstwo pomocnicze wykonujące niezbędne dla parku prace wynikające z potrzeb ochrony przyrody, budowy i remontów infrastruktury technicznej, wyposażenia, transportu.

Parki narodowe funkcjonują w ramach resortu Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Sprawami ochrony przyrody zajmuje się Departament Ochrony Przyrody w tym Ministerstwie.

Parkiem narodowym zarządza dyrektor parku. Jest on odpowiedzialny za całą działalność. Dyrektor parku organizuje funkcjonowanie parku, zatrudnia niezbędny personel, opracowuje regulamin organizacyjny i strukturę. Jest powoływany przez ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa na wniosek dyrektora Krajowego Zarządu Parków Narodowych (KZPN) po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody.

Krajowy Zarząd Parków Narodowych zarządza i koordynuje działalność parków, przeprowadza kontrole oraz dzieli pomiędzy parki środki z centralnego budżetu państwa przyznane na ich działalność. KZPN został utworzony w 1989 roku jako organ wykonawczy Głównego Konserwatora Przyrody. Dyrektora Krajowego Zarządu Parków Narodowych powołuje minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa².

W każdym parku narodowym działa rada naukowa parku jako organ doradczy dyrektora parku. W skład rady wchodzi około 15 naukowców. Radę powołuje minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Zadania roczne parku są przedstawiane radzie do zaopiniowania.

Państwowa Rada Ochrony Przyrody jest organem doradczym ministra w zakresie spraw dotyczących ochrony przyrody, jej realizacji i polityki. PROP jest powoływana przez ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

W parkach narodowych na koniec 1993 roku było zatrudnionych 1352 osób (883 — finansowanych przez budżet i 469 — gospodarstwo pomocnicze), w tym 270 osób z wyższym wykształceniem i 537 ze średnim. W ramach podanego zatrudnienia ogólnego było między innymi 52 pracowników naukowych, 120 kierowników obwodów ochronnych, 230 strażników i 537 robotników.

Szczegółowe zasady organizacji i funkcjonowania, zakresy działania oraz zasady korzystania z terenu parku określają regulaminy i zarządzenia wydawane przez dyrektora parku. Regulaminy te są opracowywane w oparciu o obowiązujące przepisy prawne i zasady dotyczące ochrony przyrody.

Parki narodowe są jednostkami budżetowymi. Podstawę ich utrzymania stanowią środki przyznane przez sejm w budżecie centralnym. Budżet parków narodowych w 1993 roku wynosił 104,3 miliardów złotych, z tego około 20% przeznaczono na inwestycje a około 80% na place, turystykę, wydawnictwa, urządzenia ochronne i resztę. Ponadto 55,8 miliardów złotych parki otrzymały z innych źródeł, głównie (84%) z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Cele tych dotacji były ściśle określone przez fundatorów³.

Przy parkach narodowych działają gospodarstwa pomocnicze wykonujące podstawowe prace wynikające z potrzeb ochrony parku i ich różnorodnych ekosystemów, jak: wycinanie chorych drzew, redukcja nadmiernych populacji zwierząt, turystyka, transport, monitoring, obserwacja zmian zachodzących w przyrodzie, hodowla i pielęgnacja lasu oraz regeneracja ekosystemów leśnych, ochrona przeciwpożarowa i inne oraz remonty i utrzymanie infrastruktury technicznej.

Duży wpływ na organizację, zarządzanie i funkcjonowanie parków narodowych miało uchwalenie przez sejm w dniu 16 października 1991 roku ustawy o ochronie przyrody. Ustawa ta zastąpiła ustawę z 7 kwietnia 1949 roku. Najistotniejszym osiągnięciem ustawy jest, oprócz wprowadzenia nowych form ochrony przyrody, nadanie bardzo wysokiej rangi dyrektorom parków narodo-

² W Krajowym Zarządzie Parków Narodowych jest zatrudnionych 17 osób.

³ Dane liczbowe za 1993 rok nie obejmują parków narodowych: Biebrzańskiego i Gór Stołowych — parki te w 1993 roku nie funkcjonowały.

wych oraz uporządkowanie różnorodnych spraw organizacyjnych. Dyrektor parku narodowego obok ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz wojewody stał się organem administracji rządowej w sferze ochrony przyrody. Ustalono też jednoznacznie, że jedynym zarządzającym parkiem narodowym jest jego dyrektor. Ustawa wprowadziła też formalnie strefę ochronną parku, strefę ochronną zwierzyny, przejęcie w zarząd parku własności skarbu państwa na jego terenie oraz utworzyła Służbę Parków Narodowych i Straż Parku. Parki narodowe otrzymały po raz pierwszy w historii własne przepisy prawne, gdyż do tej pory obowiązywały w znacznej mierze przepisy dotyczące Lasów Państwowych.

ZAGROŻENIA

Największe zagrożenia dla przyrody parków narodowych stanowią: zanieczyszczenia powietrza dalekiego i lokalnego zasięgu (12 parków), zanieczyszczenia wody (11 parków), zbiorników wodnych (2 parki), zagrożenia bilansu wodnego (6 parków), dzikie budownictwo (4 parki), rolnictwo (3 parki) oraz ścieki, głównie komunalne (12 parków). Innymi zagrażającymi czynnikami są: nadmierna turystyka i rekreacja, duże zagęszczenie zwierzyny, nielegalna działalność, melioracje i brak współpracy władz lokalnych. Wpływ na park ma prowadzona gospodarka rolna na gruntach prywatnych w parku, stąd szczególnego znaczenia nabierają prowadzone wykupy tych gruntów.

Ważniejsze czynniki zagrożenia w poszczególnych parkach narodowych przedstawia się następująco:

- zanieczyszczenia powietrza dalekiego zasięgu (Babiogórski, Bieszczadzki, Gorczański, Kampinoski, Karkonoski, Ojcowski, Pieniński, Poleski, Świętokrzyski, Tatrzański, Wielkopolski, Gór Stołowych);
- lokalne zanieczyszczenia powietrza (Białowieski, Ojcowski, Kampinoski, Wielkopolski, Tatrzański);
- zanieczyszczenia wód (Kampinoski, Ojcowski, Słowiński, Wielkopolski, Woliński, Wigierski, Drawieński, Bieszczadzki, Tatrzański, Karkonoski i Biebrzański);
- budowa zbiorników wodnych (Białowieski, Pieniński);
- zagrożenia bilansu wodnego (Kampinoski, Ojcowski, Poleski, Wielkopolski, Karkonoski, Biebrzański);
- zagrożenia komunalne (Kampinoski, Ojcowski, Słowiński, Wielkopolski, Woliński, Wigierski);
- dzikie budownictwo (Kampinoski, Ojcowski, Wielkopolski, Wigierski);
- zagrożenia komunikacyjne (Ojcowski, Roztoczański, Wielkopolski, Woliński, Wigierski, Kampinoski);
- nadmierna turystyka i rekreacja (Karkonoski, Ojcowski, Pieniński, Tatrzański, Wielkopolski, Woliński, Kampinoski);
- zły stan zdrowotny lasów w wyniku oddziaływania czynników bio- i abiotycznych (Gorczański, Karkonoski, Wielkopolski, Drawieński, Kampinoski, Gór Stołowych).

- nadmiar zwierzyny (wszystkie parki a szczególnie Słowiński, Wielkopolski i Wigierski);
- szkodnictwo, szczególnie kłusownictwo, kradzieże, wywóz kamieni i inne (Kampinoski, Wigierski, Świętokrzyski, Gorczański, Pieniński, Tatrzański, Roztoczański i Wielkopolski);
- grunty obcej własności utrudniające prowadzenie ochrony (Kampinoski, Ojcowski, Wigierski, Pieniński, Świętokrzyski, Biebrzański);
- brak oczyszczalni ścieków na terenie parku i w pobliżu wszystkich parków narodowych (a szczególnie: Białowiecki, Bieszczadzki, Drawieński, Kampinoski, Ojcowski, Pieniński, Roztoczański, Słowiński, Wielkopolski, Wigierski, Woliński, Biebrzański);
- abrazja brzegów morskich (Słowiński, Woliński);
- gospodarka rolna (Wigierski, Wielkopolski, Kampinoski);
- zła współpraca z lokalnymi władzami (gminami) (Ojcowski, Tatrzański i inne);
- niewłaściwie przeprowadzone granice parków, zbyt długa granica w stosunku do powierzchni parku zwiększa możliwość penetracji (Drawieński, Gorczański, Karkonoski, Ojcowski, Słowiński, Świętokrzyski i Tatrzański).

Zagrożenia od zanieczyszczeń powietrza mogą być zmniejszone przez:

- zastosowanie gazu (lub alternatywnie innego źródła) jako opału w miejsce węgla, co spowoduje zmniejszenie lokalnych zanieczyszczeń powietrza (głównie SO_2 , NO_x);
- wybudowanie oczyszczalni ścieków komunalnych na terenie parków i w bezpośrednim ich sąsiedztwie.

Powiększenie parków i zmiana ich granic powinno wpłynąć niejednokrotnie na ograniczenie szeregu wyżej wymienionych zagrożeń.

WYKONYWANIE PODSTAWOWYCH FUNKCJI (1993 roku)⁴

Ochrona przyrody jest realizowana przez objęcie wyznaczonych terenów parków ochroną ścisłą, częściową lub krajobrazu oraz przez realizowanie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt. Ochronę tę wykonują służby terenowe parku, zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów o utworzeniu parku, zarządzeniem ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego w ochronie gatunkowej roślin i zwierząt oraz regulaminami wydawanymi przez dyrektora parku.

Ochroną ścisłą było objęte 32% ogólnej powierzchni parków narodowych, w tym lasy stanowiły 76%. Na obszarach tych, zgodnie z zasadą, nie była prowadzona żadna działalność. Ochrona polega na całkowitym wyłączeniu tych terenów z działalności a celem jest śledzenie naturalnie zachodzących zmian oraz badanie i poznawanie ich mechanizmów i kierunków.

Ochrona ścisła jest formą ochrony biernej i polega na zabezpieczeniu terenu przed działalnością człowieka. W związku z tym niedopuszczalne jest prowadze-

⁴ bez parków: Biebrzńskiego i Gór Stołowych, które funkcjonowanie rozpoczęły w styczniu 1994 roku.

nie jakiejkolwiek działalności w tym nawet zabiegów ochronnych. Zezwolenie na wykonanie zabiegu może udzielić tylko minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w oparciu o opinię Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Na terenach tych można prowadzić badania nie powodujące zmian w przyrodzie oraz można je udostępnić (wyłącznie fragmenty) dla celów turystyki dydaktycznej, na przykład ścieżki przyrodnicze (dydaktyczne).

Ochroną częściową było objęte 60% ogólnej powierzchni parków narodowych, w tym lasy stanowiły 74%. Na obszarach tych jest prowadzona działalność zmierzająca do „unaturalnienia” tych terenów (np. przebudowa drzewostanów, regulowanie sukcesji ekologicznej itp.) lub do zachowania wybranych elementów w określonym stanie poprzez stosowanie odpowiednich zabiegów pielęgnacyjno-hodowlanych i ochronnych oraz usuwanie elementów obcych pierwotnemu lub pożądanemu składowi zespołów biocenotycznych. Na terenach leśnych objętych ochroną częściową była prowadzona leśna gospodarka rezerwatowa, na jeziorach ograniczona gospodarka rybacka, na pozostałych terenach wykonywano odkrzaczanie, pozyskanie trawy w ściśle określonych okresach. Zabiegi te są wykonywane przez gospodarstwo pomocnicze parku, lecz tylko dla terenów będących w zarządzie parku. Dla innych właścicieli i zarządców park określa jedynie sposób lub formę działania. Dotyczy to szczególnie gruntów będących własnością skarbu państwa, lecz będących w innym zarządzie. Ochrona częściowa jest formą ochrony czynnej.

Poza obszarami objętymi ochroną ścisłą i częściową, ochroną krajobrazu było objęte 3% ogólnej powierzchni parków. Ochrona ta ma na celu zachowanie w możliwie niezmienionym stanie naturalnych składników krajobrazu i utrzymanie ich w układzie, w którym każdy z tych składników uczestniczy w możliwie optymalnym stopniu przy zapewnieniu równowagi biologicznej. Ochroną tą są objęte głównie tereny własności prywatnej. Brak ścisłego zdefiniowania tej formy ochrony prowadził do kłopotów w jej wypełnianiu, na przykład pola namiotowe na gruntach prywatnych w Wigierskim Parku Narodowym. Oczywiście na obszarach objętych ochroną ścisłą i częściową obowiązuje ochrona krajobrazu.

Na terenach parków narodowych ochronie podlega całość przyrody. Pomimo tego, szczególnej ochronie podlegają gatunki roślin i zwierząt wymienionych w rozporządzeniach ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z kwietnia i grudnia 1983 roku.

Na obszarach objętych ochroną ścisłą problem ochrony gatunkowej nie istnieje, gdyż wszystkie elementy przyrody na tym terenie podlegają ochronie ścisłej. Na pozostałych obszarach w ramach ochrony gatunkowej wyznaczono strefy ochronne dla gniazd ptaków drapieżnych i bociana czarnego, w zależności od ich występowania.

Czynna ochrona ekosystemów leśnych (leśna gospodarka rezerwatowa) była prowadzona wyłącznie poza obszarami objętymi ochroną ścisłą, a więc na obszarach objętych ochroną częściową i krajobrazową będącą w zarządzie parku (powierzchnia 79,5 tys. ha). Zadania tej gospodarki wynikają z potrzeb ochronnych i hodowlanych określanych w oparciu o operat urządzeniowy, aktualną sytuację i bieżące potrzeby. Wielkości określone w tak zwanych „rocznych wnioskach gospodarczych” są opiniowane przez radę naukową parku i zatwierdzone przez dyrektora parku.

Dane z zakresu leśnej gospodarki rezerwatowej w 1993 roku przedstawiały się następująco:

Szkółki, poza Białowieskim, Słowińskim i Wigierskim, posiadały wszystkie parki. Ogólna powierzchnia szkólek wynosiła 28,73 ha, wystarczająca dla zaspokojenia potrzeb parków. Tylko Wielkopolski, który jest w trakcie rozwoju swojej szkółki i w najbliższych latach będzie w stanie zaspakajać własne potrzeby, i Wigierski Park Narodowy zaopatrywały się w potrzebne sadzonki w sąsiednich nadleśnictwach. Słowiński Park Narodowy niewielkie swoje potrzeby zaspokajał pozyskując sadzonki z nalotu naturalnego.

W 1993 roku w parkach odnowiono 244 ha, zalesiono 52 ha, w tym w Kampinoskim Parku Narodowym 35 ha gruntów porolnych z wykupów. Skład gatunkowy zakładanych upraw jest zgodny z warunkami glebowo-siedliskowymi. Największe prace odnowieniowe i zalesieniowe wykonano w Drawieńskim (141 ha), w Poleskim (40 ha), w Karkonoskim (38 ha) i Kampinoskim (36 ha). Tak stosunkowo duże odnowienia są rezultatem złego stanu lasu sprzed paru lat i wykonanymi wówczas koniecznymi cięciami sanitarnymi oraz pożarem w 1992 roku w Drawieńskim Parku Narodowym (200 ha).

Poprawki i uzupełnienia wykonano na powierzchni 209 ha w pełnym rozmiarze przyjętych potrzeb. Wykonanie tej pracy było konieczne, przede wszystkim ze względu na zniszczenia i uszkodzenia od zwierzyny.

Pielęgnowanie upraw i młodników wykonano na powierzchni 1798 ha. Trzebieże wykonano na powierzchni 1920 ha.

Ochrona lasu w parkach narodowych jest szczególnie istotna i ważna ze względu na generalną zasadę nie wykonywania chemicznych zabiegów ochronnych. Wyjątek stanowi tu stosowanie repelentów (smarowanie pędów szczytowych) na uprawach przeciwko zgryzaniu przez zwierzynę (działanie odstraszające — zapach i smak) oraz feromonów (działanie zapachowe — nęcące) stosowanych w pułapkach na wybrane gatunki owadów, na przykład kornika drukarza, brudnicy mniszki w celu ograniczania populacji lub określenia ilości występowania dla potrzeb prognozy zagrożenia.

Utrzymanie zatem wysokiej odporności biologicznej zespołów leśnych jest istotnym zagadnieniem.

Widoczny negatywny wpływ na lasy parków narodowych mają przemysłowe zanieczyszczenia powietrza (SO_2 , NO_x i F) powodujące kwaśne deszcze.

Zagrożenie lasów wyrządzeniem szkód przez owady od trzech lat nie ulega większym zmianom. W 1993 roku miały znaczenie: kornik drukarz w drzewostanach świerkowych Karkonoskiego i Gorczańskiego Parku Narodowego, cetyńce, przypłaszczek granatek i drwalnik w drzewostanach sosonowych Wielkopolskiego Parku Narodowego, boreczniki w Kampinoskim, przypłaszczek granatek w przerzedzonych drzewostanach sosonowych uszkodzonych przez mniszkę i pędraki w uprawach w Drawieńskim Parku Narodowym. Występujące zwójki jodłowe w Świętokrzyskim oraz zasnuja wysokogórska w Gorczańskim Parku Narodowym nie stanowiły istotnego zagrożenia. W ograniczaniu populacji kornika zastosowano 3491 pułapek feromonowych i 3928 pułapek naturalnych (klasycznych). W pozostałych parkach nie stwierdzono w 1993 roku zagrożenia wyrządzeniem szkód przez szkodliwe owady. Ocenę tę potwierdzają wyniki jesiennych i wiosennych poszukiwań owadów w ściółce (2529 prób) oraz opinie

Instytutu Badawczego Leśnictwa i Zespołów Ochrony Lasu Lasów Państwowych, z którym parki współpracują. W konsekwencji tej oceny w 1993 roku zaistniała konieczność wykonania oprysku dla zwalczania boreczników w Kampinoskim Parku Narodowym. Zastosowanie środków chemicznych do zwalczania zagrożeń od owadów w parkach narodowych, przy ich nadmiernej populacji, wymaga każdorazowo pozytywnej opinii rady naukowej parku i zgody Głównego Konserwatora Przyrody. Po uzyskaniu tych zgód, w Kampinoskim Parku Narodowym wykonano oprysk 1260 ha drzewostanów sosnowych objętych ochroną częściową. Według oceny Instytutu Badawczego Leśnictwa był to jedyny sposób dla uratowania tych drzewostanów od całkowitego zniszczenia. Być może, w 1994 roku zabieg ten trzeba będzie powtórzyć, lecz na mniejszej powierzchni.

Poprzednim zabiegiem chemicznego zwalczania owadów był oprysk wykonany 10 lat temu w Wielkopolskim Parku Narodowym przeciw brudnicy mniszki, której gradacja miała wówczas miejsce w całej północnej i środkowej części Polski. Gradacja ta wystąpiła w latach 1978–1985 i objęła powierzchnię 3,7 milionów ha. Chemiczne zabiegi wykonano wówczas na łącznej powierzchni 6,2 milionów ha, w tym w 1982 roku wykonano zabieg na powierzchni 2,3 milionów ha obejmujący swym zasięgiem także Wielkopolski Park Narodowy.

Obecna sytuacja w Kampinoskim Parku Narodowym, jak też ta sprzed 10-ciu lat w Wielkopolskim Parku Narodowym, jest wyjątkowa.

Celem wzmocnienia odporności biologicznej drzewostanów jest wywieszonych 9,1 tys. budek lęgowych dla ptaków, w tym 1,1 tys. nowych (1993 rok). Ochronie podlegają mrowiska. W 1993 roku było zinwentaryzowanych 2267 mrowisk, w tym 136 ogrodzono. W Gorczańskim Parku Narodowym, w ramach podnoszenia odporności biologicznej drzewostanów, jest kontynuowana już od wielu lat praca badawcza mająca na celu kolonizację mrówki śmowej, odgrywającej istotną rolę w zwalczaniu zasnuj wysokościowej.

Dla ograniczenia szkód spowodowanych przez zwierzynę na uprawach leśnych, głównie zgryzania pędów wierzchołkowych drzewek, wykonano zabezpieczenie sadzonek na powierzchni 1006 ha. Pod względem liczby pożarów rok 1993 był korzystniejszy niż poprzedni. W 1992 roku było 105 pożarów lasu na łącznej powierzchni 304 ha o wartości strat około 15 miliardów złotych. Rok 1992 był wyjątkowo suchy i stąd tak duża liczba pożarów. W 1993 roku było 65 pożarów lasu na łącznej powierzchni 58 ha o wartości 130 milionów złotych. Największe zagrożenie pożarowe występuje w Kampinoskim Parku Narodowym (35 pożarów). W 1992 roku w Drawieńskim Parku Narodowym wybuchł największy w historii parków narodowych pożar, w wyniku którego spłonęło w ciągu kilku godzin w nocy sierpniowej 200 ha lasu sosnowego w wieku od 20–80 lat na siedliskach borowych. Wysokość strat wyniosła około 14 miliardów złotych, podczas gdy pozyskane opalone drewno sprzedano za 8 miliardów złotych. Pożarzysko uprzątnięte w 1992 roku będzie zalesione w latach 1993–1995. Dotychczas największy pożar w parkach narodowych miał miejsce ponad 10 lat temu w Kampinoskim Parku Narodowym (109 ha). Wszystkie parki posiadają systematycznie aktualizowany plan ochrony przeciwpożarowej, w ramach którego są opracowane systemy łączności, obserwacji i sieci dróg dojazdowych. Pilną sprawą było wyposażenie wszystkich parków w łączność bezprzewodową (radio-

wą). Obecnie łączności takiej nie mają tylko Białowiecki i dwa nowe parki: Biebrzański i Gór Stołowych.

Leśną gospodarkę rezerwatową prowadzi park wyłącznie na terenach objętych ochroną częściową, będących w zarządzie parku, to jest łącznie na 79,5 tys. ha. Obejmuje ona omówioną wcześniej działalność szkółkarską, pielęgnacyjno-hodowlaną oraz ochronną. Pozyskanie drewna jest prowadzone w ramach działalności hodowlanej (czyszczenia, trzebieże i przebudowa drzewostanów) oraz ochronnej (usuwanie posuszu, wiatrolomów i pożarzysk, cięcia sanitarne). W parku narodowym nie prowadzi się zrębów dla pozyskania drewna, nie wyznacza się wieku rębności, a obliczany teoretycznie etat cięć ma jedynie charakter informacyjny. Parki nie mają i nie miały narzuconej wielkości pozyskania. Sporządzony przez park wniosek cięć jest opiniowany przez radę naukową parku i wynika z wyżej podanych potrzeb.

W 1993 roku pozyskano 164 tys. m³ grubizny, z czego w ramach cięć sanitarnych 108 tys. m³ i cięć hodowlanych 56 tys. m³ (projektowano pozyskać ogółem 114 tys. m³, w 1990 roku pozyskano 101 tys. m³ drewna, bez Drawieńskiego i Poleskiego Parku Narodowego, a w 1991 roku — 120 tys. m³ i w 1992 roku — 150 tys. m³).

Od kolejnych kilku lat pozyskanie drewna w ramach cięć sanitarnych utrzymuje się na podobnym niewielkim poziomie, świadczy to o pewnej stabilizacji stanu sanitarnego lasów w parkach narodowych. Dla porównania w 1986 roku z cięć sanitarnych pozyskano 150 tys. m³, 1987 roku — 95 tys. m³, 1988 roku — 55 tys. m³, 1989 roku — 56 tys. m³, 1990 roku — 52,8 tys. m³ — bez Drawieńskiego i Poleskiego Parku Narodowego, 1991 roku — 60 tys. m³ i w 1992 roku — 81 tys. m³.

Nastąpiła ogólna niewielka poprawa stanu sanitarnego lasów w Polsce, o czym wspomniano omawiając zagrożenia. Jednakże ponad 50% drewna jest w dalszym ciągu pozyskiwane w ramach cięć sanitarnych, głównie przez likwidowanie wiatrolomów i posuszu czynnego (Karkonoski, Gorczański, Drawieński, Bieszczadzki). Zakończenie prowadzonych aktualnie prac inwentaryzacyjno-urzędzeniowych powinno nastąpić w ciągu 3 lat. Pozwoli to na obliczenie teoretycznego łącznego etatu dla wszystkich parków. Wskaźnik ten pozwoli określić, na ile liczba m³ pozyskanego surowca odpowiada teoretycznie wyliczonej oraz pozwoli ocenić na ile zmniejszające się pozyskanie jest wynikiem poprawy stanu sanitarnego, a na ile mniejszym zapasem. Dotyczy to szczególnie Karkonoskiego i Wielkopolskiego Parku Narodowego. Obecnie można stwierdzić, że pozyskanie jest niewielkie, gdyż wyniosło w 1993 roku około 2,06 m³/ha (jest więc co najmniej dwukrotnie mniejsze niż przeciętny przyrost) w tym z cięć sanitarnych 1,36 m³/ha lasu objętego ochroną czynną, czyli leśną gospodarką rezerwatową i jest na poziomie z 1989 roku (odpowiednio 1,81 m³/ha i 0,8 m³/ha) i nieco więcej niż w 1990 roku (odpowiednio 1,20 m³/ha i 0,6 m³/ha), 1991 roku (1,29 m³/ha i 0,6 m³/ha) i 1992 roku (1,79 m³/ha i 0,8 m³/ha). Zwiększenie pozyskania w 1993 roku w stosunku do 1992 roku, choć niewielkie, było wynikiem wzrostu zagrożenia szkodami spowodowanymi przez owady (głównie przyplaszczkę granatkę i kornika drukarza).

W 1993 roku w parkach narodowych były 22 wypadki przy pracy (1987 — 40, 1988 — 27, 1989 — 24, 1990 — 31, 1991 — 20, 1992 — 20) bez wypadków

ciężkich i śmiertelnych. Liczba wypadków jest ściśle powiązana z wielkością ciężkich prac leśnych i maleje wraz z rozmiarem pozyskania.

Czynna ochrona ekosystemów nieleśnych polegała głównie na wykonywaniu czynności niezbędnych dla utrzymania zbiorowiska w pożądanym stanie. Stąd wykonywano koszenia traw na łąkach. Poważny problem stanowi w dalszym ciągu ochrona ekosystemów wodnych, gdzie istotną rzeczą jest utrzymanie poziomu wód, ich czystości a także zbiorowisk zwierzęcych (awifauny, ichtiofauny) i roślinnych. W 1992/1993 opracowano zasady sporządzania planów ochrony parków narodowych. W planach tych, po wykonaniu inwentaryzacji, będą podane zalecenia i sposób postępowania także dla ekosystemów nieleśnych. Dotychczasowa działalność na jeziorach polegała głównie na zarybianiu i odlowach.

Jako zasadę przyjęto ochronę zwierzyny przy ograniczeniu do minimum ingerencji człowieka na terenie całego parku, a więc także na terenach objętych ochroną częściową i krajobrazu. Na terenach objętych ochroną ścisłą, zgodnie z zasadą ochrony (bez ingerencji człowieka), jest poddana ochronie cała znajdująca się tam fauna. Nie ma ani limitowania liczebności ani dokarmiania.

Dopuszcza się dokarmianie zwierzyny na obszarach ochrony częściowej mając na celu umożliwienie przeżycia zwierzętom w ciężkich warunkach zimowych i ograniczeniu szkód wyrządzonych przez nie na przylegających polach oraz ze względów ochronnych. Plany dotyczące ochrony zwierzyny są opiniowane, przed zatwierdzeniem, przez radę naukową parku. W planach tych, oprócz ewentualnego dokarmiania, przewiduje się także regulację populacji (liczebną i jakościową). Regulacja populacji, czyli redukcja, jest niezbędna ze względów ochronnych, głównie upraw leśnych przed zgryzaniem i młodników przed spalowaniem oraz także samej populacji przez regulację płci, eliminację chorych egzemplarzy i ograniczenie liczebności w powiązaniu z bazą żywieniową. Chodzi tu głównie o zwierzynę grubą (łosie, jelenie, sarny i dziki).

Wiele kontrowersji budzi dokonywana w parkach redukcja zwierzyny grubej. Redukcji (odstrzału) dokonują w zasadzie pracownicy parku, choć dopuszcza się także udział osób współpracujących z parkiem. Zezwolenie na odstrzał wydaje dyrektor parku w oparciu o przyjęty na dany rok plan. W zezwoleniu jest określony gatunek, płeć, liczba sztuk, termin i miejsce. Tusza odstrzelonej zwierzyny jest własnością parku a wykonujący odstrzał jest rozliczany zgodnie z obowiązującymi w danym parku narodowym zasadami opłat i premii.

Z przesłanych przez parki materiałów wynika, że na koniec 1993 roku zinwentaryzowano (w nawiasie podano liczbę z 1991 i 1992 roku) 2394 (2791, 2232) jeleni, 5990 (6116, 6060) saren, 192 (204, 221) łosi, 1727 (1708, 1513) dzików oraz około 31 (35, 27) niedźwiedzi, 67 (72, 74) wilków, 38 (39, 37) rysi, 151 (132, 130) kozic, 150 (150, 150) świstaków, 39 (47, 34) muflonów. W stosunku do lat 1990 i 1991 spadła liczba jeleni, saren i łosi. Wzrosła liczba dzików. Liczba rysi, wilków, kozic i świstaków utrzymała się na poziomie roku ubiegłego. W dalszym ciągu zbyt wielka liczba jeleni występuje głównie w Słowińskim Parku Narodowym, pomimo znacznej redukcji wykonanej zgodnie z ekspertyzą naukową. Podjęte w 1990 roku starania w zakresie regulacji pogłowia zwierzyny płowej, były kontynuowane w latach 1991, 1992 i 1993, gdyż nadal w wielu parkach jest przekroczona pojemność żerowa. W 1993 roku nie osiągnięto wielkości planowanej redukcji w żadnym z podstawowych gatunków

zwierzyny (jeleń, sarna, łoś i dzik). Dotyczy to praktycznie wszystkich parków narodowych, głównie Drawieńskiego i Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Wskaźnikiem określającym liczebność zwierzyny w powiązaniu z możliwościami żerowymi środowiska przyrodniczego, oprócz wspomnianych wcześniej strat w szacie roślinnej parku, jest także wielkość płaconych rolnikom odszkodowań. Tytułem odszkodowań łowieckich w 1993 roku parki wypłaciły 1635 milionów złotych, co stanowiło dalszy wzrost w stosunku do 1990 roku (o 140%) i 1991 roku (o 50%) i niewielki do 1992 roku (o 4%). Szczególnie wysokie odszkodowania wypłaciły parki: Kampinoski (69% wszystkich odszkodowań) oraz Roztoczański, Słowiński, Wigierski i Wielkopolski. Ogółem koszty związane z ochroną zwierzyny wyniosły 2,9 miliardów złotych przy dochodzie około 1,5 miliarda złotych.

Ośrodki Hodowli Żubrów są prowadzone przez Białowiecki (OHŻ Białowieża), Kampinoski (OHŻ Smardzewice) i Ojcowski Park Narodowy (OHŻ Niepołomice i OHŻ Pszczyna). Woliński Park Narodowy prowadzi pokazową zagrodę żubrów. Roztoczański Park Narodowy prowadzi zamkniętą hodowlę konika polskiego. Białowiecki Park Narodowy, oprócz hodowli zamkniętej (Ośrodek Hodowli Żubra), prowadzi zagrodę pokazową zwierząt, a w niej koniki polskie, żubry, jelenie, sarny i dziki. OHŻ prowadzą zamkniętą hodowlę w ramach restytucji żubra. Jednocześnie są prowadzone w tych ośrodkach księgi rodowodowe żubrów dla celów naukowych. Oprócz wymienionych ośrodków, Białowiecki Park Narodowy nadzoruje (naukowo i organizacyjnie) stado wolnościowe żubrów w Puszczy Białowieckiej (poza Parkiem).

Nauka i dydaktyka są realizowane przez prowadzenie własnej działalności naukowo-badawczej (siedem pracowni naukowo-badawczych, 52 pracowników naukowych, 111 tematów), udostępnianie terenów parków narodowych do badań pracownikom i studentom wyższych uczelni, Polskiej Akademii Nauk, instytutów naukowych, (około 500 tematów rocznie), prowadzenie muzeów przyrodniczych (13 muzeów odwiedza rocznie około 500 tys. ludzi), bibliotek (71,5 tys. woluminów), edycji wydawnictw naukowych i popularnych (kwartalniki: popularno-naukowy „Parki narodowe i rezerwy przyrody” i popularny „Parki narodowe”, foldery itp.) oraz wyznaczanie ścieżek dydaktyczno-przyrodniczych (24 ścieżki w 1993 r.).

Działalność dydaktyczna parków uległa dalszej choć jeszcze nieznacznej poprawie. Znaczny postęp będzie możliwy z momentem uzyskania odpowiedniej bazy technicznej, to jest gdy wszystkie parki będą posiadały ośrodki informacyjno-dydaktyczne. Działalność dydaktyczna to przede wszystkim organizowane przez pracowników naukowych parku cykle pogadanek, odczytów, spotkań z młodzieżą, pokazów filmowych, upowszechnianie wydawnictw. Cenną inicjatywą wyróżniły się Bieszczadzki, Kampinoski, Poleski, Tatrzański i Ojcowski Park Narodowy organizując na swych terenach ośrodki dydaktyczne. Ośrodki są również organizowane przez Białowiecki, Roztoczański, Pieniński, Gorczański, Słowiński, Wigierski, Woliński i Wielkopolski Park Narodowy.

Z edycji wydanych przez parki w latach 1991–1993 wymienić należy:

- kalendarze ścienne (Kampinoski, Tatrzański, Woliński, Drawieński, Wielkopolski, Słowiński, Roztoczański, Gorczyński),

Tabela 2

Liczebność żubra i konika polskiego według stanu na 31.12.1993 roku. Łącznie żubrów — 389, z tego w OHŻ — 120.

Wyszczególnienie	żubry			konik polski	żubronie	łosie	jelenie	samcy	dziki
	samce	samice	razem						
OHŻ Smardzewice (Kampinoski PN)	9	9	18	—	—	—	—	—	—
OHŻ Niepołomice (Ojcowski PN)	8	17	25	—	—	—	—	—	—
OHŻ Pszczyna (Ojcowski PN)	11	22	33	—	—	—	—	—	—
OHŻ Białowieża + zagroda pokazowa	16	21	37	6	2	1	9	1	7
Woliński P N — zagroda pokazowa	3	4	7	—	—	—	—	1	1
Roztoczański PN — hodowla zamknięta	—	—	—	15	—	—	—	—	—
Białowiecki PN — stado wolnościowe	105	146	251	—	—	—	—	—	—
Bieszczadzki PN — stado wolnościowe	9	9	18	—	—	—	—	—	—

- foldery (Drawieński, Roztoczański, Słowiński, Kampinoski, Wielkopolski, Białowieski, Bieszczadzki, Woliński, Gorczyński, Tatrzański),
- przewodniki po parku (Babiogórski, Białowieski, Ojcowski, Poleski, Słowiński, Kampinoski),
- przewodnik po ścieżkach dydaktycznych (Poleski, Roztoczański, Słowiński, Woliński),
- album fotograficzny o parku (Roztoczański, Woliński, Poleski, Kampinoski, Świętokrzyski, Pieniński),
- książki o parku (Wigierski, Wielkopolski),
- widokówki (Białowieski, Kampinoski, Drawieński, Gorczyński, Ojcowski, Świętokrzyski, Wielkopolski, Pieniński, Roztoczański, Wigierski, Woliński, Poleski, Tatrzański, Bieszczadzki, Słowiński),
- periodyki („Tatry” — Tatrzański, „Prądnik” — Ojcowski, „Puszcza Kampinowska” — Kampinoski, „Pieniny — człowiek, przyroda” — Pieniński, „Morena” — Wielkopolski),
- mapy (Bieszczadzki, Kampinoski, Ojcowski, Pieniński),
- nalepki (Drawieński, Kampinoski, Ojcowski, Woliński, Tatrzański).

Turystyka w parkach narodowych powinna mieć charakter poznawczy. Jednakże w niektórych parkach, turystyka ma charakter wypoczynkowo-rekreacyjny. Wymienić tu trzeba: Tatrzański i Karkonoski Park Narodowy (alpinizm, narciarstwo z wyciągami, turystyka łącznie z pobytem w schroniskach), Pieniński (spływ Dunajcem), Wigierski (prywatne pola namiotowe, spływ Czarna Hańcza), Woliński (ośrodki wczasowe), Drawieński (spływ Drawą), Słowiński (ośrodki wczasowe), Biebrzański (spływ Biebrzą). Każdy park ma opracowany regulamin zwiedzania, wyznaczone trasy zwiedzania oraz ewentualnie miejsca do uprawiania sportu i rekreacji. Poruszanie się po parku jest dozwolone wyłącznie po wyznaczonych pieszych szlakach, a jakiegokolwiek zorganizowane imprezy mogą odbywać się wyłącznie po uzyskaniu zgody dyrektora parku.

Działalność ta ma na celu pogodzenie sprzecznych w założeniach interesów ochrony przyrody i turystyki, uzyskując jak najmniejsze straty w przyrodzie.

Szacuje się, że w 1993 roku parki odwiedziło około 8 milionów turystów. Od lat do najbardziej uczęszczanych parków należały: Karkonoski (259 osób/ha), Wielkopolski (224 osoby/ha), Ojcowski (125 osoby/ha), Pieniński (103 osób/ha), Tatrzański (105 osób/ha). Średnia ze wszystkich parków narodowych wyniosła 44 osób/ha rocznie i nieznacznie spadła w stosunku do 1992 roku. Jest to mniej niż w latach ubiegłych i jest wynikiem ciągłego obniżania się stopy życiowej ludności i podrożenia usług turystycznych.

Masowa turystyka, przy słabym przygotowaniu ekologicznym społeczeństwa i słabej w dalszym ciągu, mimo poprawy, propagandy, powoduje szkody w przyrodzie parku. Nadal negatywne oddziaływanie miały schroniska górskie, będące praktycznie hotelami bez zaplecza sanitarnego (oczyszczalni). Uregulowania wymaga także sprawa pól biwakowych na gruntach prywatnych i stopniowej likwidacji ośrodków wczasowych. Sytuacja ta ulega niewielkiej poprawie.

W parkach narodowych w 1993 roku istniało 1652 km szlaków turystycznych, 31 schronisk (głównie PTTK), 183 schronów różnego typu, w tym także

przeciwdeszczowych, 38 biwaków i parkingów oraz 29 domów wczasowych (ośrodki).

Ponadto było 58 km nartostrad, 3 stadiony sportowe, 1 kolej linowa gondolowa, 22 wyciągi linowe, w tym 6 krzesełkowych oraz 6 tras wyczynowych. Liczba ta od kilku lat nie ulega większej zmianie, nie ulega także zmianie presja różnych zainteresowanych ekonomicznie ośrodków i organizacji. Dotyczy to głównie Tatrzańskiego i Karkonoskiego Parku Narodowego. Przykładem mogą być ciągle starania w Tatrzańskim Parku Narodowym o infrastrukturę narciarską Kasprowego Wierchu, budowę nowych wyciągów i tras, organizowanie zawodów sportowych na przykład Uniwersjady 1992, dążenie do wyłączenia z parku narodowego masywu Krokwi wraz z częścią przyległego terenu. Innym przykładem jest przekazanie w 1990 roku przez WOP (po ich likwidacji) swej byłej strażnicy klubowi sportowemu „Orzeł” przy WAM w Łodzi, pomimo że strażnica ta była położona na terenie objętym ochroną ścisłą, bez uzgodnienia z Karkonoskim Parkiem Narodowym. Krajowy Zarząd Parków Narodowych podjął działania dla cofnięcia tej decyzji i przejęcia obiektu przez park narodowy, lecz bez powodzenia. Przykładem jest także uzyskanie przez władze Szklarskiej Poręby zgody ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa na narciarskie udostępnienie w Karkonoskim Parku Narodowym Szrenicy i Łabskiego Szczytu, gdzie rozpoczęło przez spółkę „Sudety” w roku 1993 budowę kilku nowych wyciągów a istniejące zostały zmodernizowane.

W latach 1991–1993 kontynuowane były działania likwidujące ośrodki wczasowe w Słowińskim, Wolińskim i Wigierskim Parku Narodowym. W wyniku czego zlikwidowano wszystkie ośrodki w Wigierskim Parku Narodowym oraz po dwa ośrodki w Wolińskim i Słowińskim Parku Narodowym. Duże znaczenie miało tu wprowadzenie przepisu ustawy o ochronie przyrody zezwalającego na przejęcie w zarząd parku wszystkich nieruchomości własności skarbu państwa będących dotychczas w różnych zarządach. Po adaptacji będących w dobrym stanie technicznym budynków, przewiduje się zorganizowanie ośrodków dydaktycznych.

Ochrona dóbr kulturowych i historycznych jest realizowana poprzez popieranie typowego regionalnego budownictwa, strojów i obyczajów (jeden skansen, jeden zespół klasztorny), zachowania stosowanego sposobu zagospodarowania rolniczego (wypas owiec z zachowaniem strojów i obyczajów), pielęgnowanie miejsc historycznych i pamięci narodowej (cmentarze partyzanckie, cmentarze wojenne, mogiły, ruiny zamków itp.), organizowanie imprez kulturalnych (konkursy fotograficzne, plenery malarskie, rysunki, wystawy itp.).

STOSUNKI WŁASNOŚCIOWE⁵

Istotną sprawą w sprawowaniu ochrony przyrody są sprawy własnościowe. W zarządzie parków do 1991 roku znajdowało się 85% powierzchni stanowiącej własność skarbu państwa. Pozostałe 15% (około 25 tys. ha) to: 7% stanowi

⁵ Bez parków narodowych: Biebrzańskiego i Gór Stołowych; w Biebrzańskim Parku Narodowym znajduje się około 28 tys. ha gruntów prywatnych (brak ścisłych danych).

własność prywatna, 8% — własność skarbu państwa nie będąca w zarządzie parku (głównie jeziora w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Rybackiego).

Grunty nie będące w zarządzie parku, a znajdujące się w jego granicach, stanowią zagrożenie dla jego przyrody ze względu na prowadzoną na nich intensywną gospodarkę leśną i rolną na gruntach prywatnych, czy rybacką na jeziorach w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Rybackiego.

Parki dążyły do stopniowego przejmowania obcej własności pod swój zarząd. Przewidywano, że w ciągu 10–20 lat wykupione zostanie około 5 tys. ha gruntów prywatnych głównie w Kampinoskim Parku Narodowym oraz przejęcie w zarząd około 13 tys. ha gruntów, w tym około 12 tys. ha wód w Drawieńskim, Poleskim, Słowińskim i Wolińskim Parku Narodowym. Pozostałe 5 tys. ha (50% gruntów rolnych i 50% lasu) pozostanie we własności prywatnej (około 3% ogólnej powierzchni parków).

Jednakże, dzięki ustawie o ochronie przyrody z 1991 roku zalecającej przejęcie w zarząd parku narodowego nieruchomości własności skarbu państwa, już pod koniec 1992 roku wyżej podana sytuacja uległa zmianie. Aktualnie 92% powierzchni ogólnej jest w zarządzie parków, w tym wszystkie jeziora. Pozostała powierzchnia to 7% gruntów prywatnych i 1% gruntów skarbu państwa nie przejętych przez parki (drogi, linie kolejowe itp.). Potrzeby wykupu gruntów prywatnych pozostały bez zmian, gdyż z braku środków w latach 1991–1993 praktycznie nie realizowano wykupu gruntów.

WYPOSAŻENIE TECHNICZNE⁶

W 1993 roku parki narodowe z ważniejszych maszyn i urządzeń posiadały:

- 44 samochody ciężarowe, w tym 4 (9%) do remontu,
- 114 samochodów terenowych, w tym 19 (16%) do remontu,
- 43 samochody osobowe, w tym 8 (18%) do remontu,
- 34 ciągniki, w tym 12 (35%) do remontu,
- 30 kserografów, 123 komputery, 38 zestawów video,
- 21 obrabiarek do drewna,
- 49 urządzeń warsztatowych.

Wartość środków trwałych wyniosła 374 miliardów złotych.

Infrastruktura techniczna parków narodowych przedstawia się następująco:

- 606 budynków mieszkalnych, w tym 199 (33%) do remontu,
- 878 budynków gospodarczych, w tym 455 (52%) do remontu,
- 35 budynków administracyjnych, w tym 7 (20%) do remontu,
- 14 warsztatów,
- 33 magazyny,
- 3003 km dróg, w tym 314 km dróg publicznych, 1432 km dróg zakładowych i 944 km dróg wewnętrznych, z tego 280 km (30%) dróg do remontu,
- 169 mostów, w tym 15 (9%) do remontu,
- 462 przepusty, w tym 84 (18%) do remontu,
- 5 zapór, w tym 2 (40%) do remontu.

⁶ Bez parków narodowych: Biebrzańskiego i Gór Stołowych.

Posiadana substancja mieszkaniowa nie zabezpiecza potrzeb, dlatego przeważająca część środków inwestycyjnych była przeznaczona na budowę i remonty mieszkań bądź wykupienie od innych właścicieli. Potrzeby w tym zakresie są znaczne, szczególnie w dwóch nowo utworzonych parkach narodowych. Otrzymane środki (na poziomie 1992 r.) nie zapewniły możliwości realizowania potrzeb inwestycyjnych i remontów. W 1993 roku, podobnie jak w roku 1992, wyłącznie kontynuowano rozpoczęte budownictwo i prowadzono remonty istniejących osad.

Spośród różnych rodzajów kosztów na utrzymanie parków, od lat niedobór środków finansowych na inwestycje i remonty jest najdotkliwszy.

WYDATKI I DOCHODY⁷

W 1993 roku na działalność administracyjno-gospodarczą parków narodowych budżet centralny państwa przyznał 104,3 miliardów złotych. W tym na działalność inwestycyjną przyznano 23,5 miliardów złotych (budownictwo, zakupy, remonty).

Zadania rzeczowe z zakresu gospodarki rezerwatowej, turystyki, wydawnictw i innych były finansowane z dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa pomocnicze oraz dotacji z budżetu w wysokości 12,2 miliardów złotych.

Ponadto parki narodowe otrzymały pomoc z innych jednostek w wysokości 55,8 miliardów złotych, w tym z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w wysokości 46,6 miliardów złotych, z urzędów wojewódzkich 1,0 miliarda złotych, z ODGW Kraków (ze środków na zapórę w Czorsztynie) 5,5 miliardów złotych, Ekofunduszu 0,6 miliarda złotych, PZŁ — 0,3 miliarda złotych i KBN — 0,1 miliarda złotych. Środki te były przeznaczone na utrzymanie żubrów, ochronę środowiska, zagospodarowanie turystyczne, ochronę ekosystemów i innych.

Gospodarstwa pomocnicze funkcjonujące przy parkach narodowych osiągnęły dochody w wysokości 103,0 miliardy złotych, a poniosły koszty w wysokości 96,5 miliardów złotych, co pozwoliło osiągnąć wynik finansowy dodatni w wysokości 6,5 miliardów złotych, który został wykorzystany na wydatki bieżące w parkach. Jak wcześniej wspomniano gospodarstwa pomocnicze w parkach narodowych działały wyłącznie na rzecz parku, nie wykonując usług na zewnątrz. Dochodami gospodarstwa pomocniczego jest przede wszystkim sprzedaż: drewna, kart wstępu do parku, wydawnictw, usług turystycznych w parku i podobnych.

Całkowite koszty utrzymania parków narodowych w 1993 roku wyniosły około 240 miliardów złotych, stąd koszt utrzymania 1 ha gruntów około 1,3 miliona złotych (1992 — 1,0).

Dotychczas parki nie korzystały z pomocy z zagranicy ani finansowej, szkoleniowej ani też stypendialnej. Dopiero od 1991 roku nastąpiło większe zainteresowanie polskimi parkami (ekokonwersja, bank światowy, WWF, Ame-

⁷ Bez parków narodowych: Biebrzańskiego i Gór Stołowych.

rykański Korpus Pokoju), lecz dotąd bez widocznych efektów i korzyści ekonomicznych.

CHARAKTERYSTYKA POLSKICH PARKÓW NARODOWYCH

BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY

Park reprezentuje region Karpat Zachodnich — zachodnią część Beskidu Wysokiego. Jest położony przy granicy państwa, w Krainie Karpackiej, w dzielnicy przyrodniczo-leśnej Beskidu Żywieckiego.

Babiogórski Park Narodowy został utworzony 1 stycznia 1955 roku. Powierzchnia ogólna Parku wynosi 1734 ha, w tym zespoły leśne zajmują 1585 ha (91%). Ochroną ścisłą objęta jest powierzchnia 1061 ha (61%), w tym 943 ha lasu.

Park obejmuje najwyższą część Beskidów Zachodnich, ze szczytem Diablak (1725 m n.p.m.) w masywie Babiej Góry.

W roślinności Parku istnieje wyraźna piętrowość. Regiel dolny (do 1150 m) tworzą lasy jodłowo-bukowe, z udziałem świerka i jaworu. W reglu górnym (do 1390 m) dominuje świerk z domieszką jarzębiny. W piętrze kosodrzewiny (do 1650 m), powyżej górnej granicy lasu, obok zwartych zarośli kosodrzewiny występuje jarzębina, wierzba śląska, porzeczek skalny, jałowiec halny i karłowate formy świerka. W piętrze alpejskim, w bardzo surowym klimacie, rosną jedynie niskie murawy oraz mchy i porosty.

Podstawowym gatunkiem lasotwórczym Parku jest świerk zajmujący 67% powierzchni leśnej — jako gatunek panujący. Buk pokrywa 8% powierzchni, a jodła 5%. Znaczna część lasów Babiogórskiego Parku ma charakter pierwotny. Można tu spotkać jodły i buki, których wiek określa się na około 350 lat, a ich wysokość sięga 35–40 m.

Flora Parku liczy około 700 gatunków roślin naczyniowych, prawie 200 gatunków mchów oraz liczne gatunki porostów, glonów i wątrobowców. Z ciekawszych gatunków należy wymienić rogownicę alpejską oraz okrzyn jeleni — ten występuje w Polsce jedynie na Babiej Górze. Występuje tu wiele gatunków roślin górskich, w tym 54 gatunki chronionych. W lasach Parku spotykamy typowe zwierzęta leśne, w tym: rysia, wilka i niedźwiedzia brunatnego objętego ochroną gatunkową. Dość licznie występują ptaki (około 120 gatunków), owady, płazy i gady.

Babiogórski Park Narodowy, ze względu na naturalność zbiorowisk leśnych, piękną i surową przyrodę, został zaliczony przez UNESCO w poczet światowych rezerwatów biosfery.

Babiogórski Park Narodowy jest położony na terenie województwa bielskiego i w niewielkiej części na terenie województwa nowosądeckiego. Adres Dyrekcji: 34-223 Zawoja, telefon 110.

BIAŁOWIESKI PARK NARODOWY

Historia utworzenia Parku sięga 1921 roku, kiedy to powstało leśnictwo „Rezerwat”, przekształcone w 1932 roku w Park Narodowy w Białowieży. Białowiecki Park Narodowy w obecnej formie został utworzony 21 listopada 1947

roku. Jest to najstarszy park narodowy w Polsce i jeden z najstarszych w Europie.

Park jest położony we wschodniej części Nizin Podlasko-Białowieskich, w krainie Mazursko-Podlaskiej, w dzielnicy przyrodniczo-leśnej Puszczy Białowieskiej.

Powierzchnia ogólna Parku wynosi 5348 ha, w tym lasy zajmują 4904 ha (92% ogólnej powierzchni). Ochroną ścisłą jest objęta powierzchnia 4747 ha, w całości zajęta przez lasy.

W Białowieskim Parku niezwykle cenne jest to, że ten sam obszar jest objęty ochroną ścisłą przez prawie 70 lat. Pozwala to na obserwowanie i badanie naturalnych zmian zachodzących w zespołach leśnych nie zniekształconych wpływem gospodarki człowieka.

Flora Parku jest niezwykle zróżnicowana, (ponad 3,5 tys. gatunków), co jest związane z różnorodnością siedlisk — od bagiennych i borowych, do liściastych i lęgowych. Znajduje się tu 632 gatunki roślin naczyniowych oraz dużo gatunków glonów, bakterii, grzybów (2000 gat.), porostów (254 gat.), mchów (80 gat.), wątrobowców (81 gat.); 62 gatunki roślin objęte są ochroną gatunkową.

Faunę Parku obliczono na 10 tys. gatunków, wśród nich występują ssaki objęte ochroną gatunkową, na przykład: żubr i bóbr. Jest tu około 120 gatunków ptaków lęgowych oraz liczne gatunki gadów i płazów. Licznie występują owady, których liczbę gatunków określa się na około 6,5 tys. gatunków.

Na terenie Parku znajdują się bardzo interesujące muzeum przyrodnicze oraz kompleks zabytkowy zwany Parkiem Pałacowym. W Parku działa zamknięty ośrodek hodowli żubra oraz zagrody pokazowe z żubrem, jeleniem, dzikiem i konikiem polskim.

Białowiecki Park Narodowy ze względu na unikatowe walory przyrodnicze w 1977 roku został wpisany przez UNESCO na światową listę rezerwatów biosfery i jako jedyny w Polsce obiekt przyrodniczy, a jeden z jedenastu w Europie, został umieszczony w 1979 roku na liście Światowego Dziedzictwa Ludzkości.

Leży na terenie województwa białostockiego. Adres Dyrekcji: Park Pałacowy, 17-230 Białowieża, telefon 12 306, fax 12 323, telex 85 26 36 BPN PL.

BIEBRZAŃSKI PARK NARODOWY

Park reprezentuje region Kotliny Biebrzańskiej w ramach Niziny Północno-Podlaskiej. Pod względem klasyfikacji przyrodniczo-leśnej leży w dzielnicach Wysoczyzny Kolneńskiej, Bielsko-Białostockiej i Puszczy Augustowskiej krainy Mazursko-Podlaskiej. Park obejmuje obszar doliny Biebrzy, 59223 ha, w tym większość stanowią tereny torfowo-bagienne (w części użytkowane rolniczo — łąki i pastwiska), pozostałe to zespoły leśne. Jest to największy park narodowy w Polsce.

Kotlina Biebrzańska powstała w okresie zlodowaceń środkowo-polskiego i bałtyckiego stanowiąc pradolinę i dolinę Biebrzy. Po ustąpieniu lodowca pozostały utwory morenowe, sandrowe oraz rozwinęły się intensywne procesy torfowe. Kotlina Biebrzańska ciągnie się od granicy państwa (rejon Lipska i N. Dworu) do przełomu z doliną Narwi pod Łomżą. Długość doliny Biebrzy wynosi

około 100 km, szerokość średnio około 20 km (1–40 km), powierzchnia około 200 000 ha. Wyróżnia się trzy baseny: Basen Górnej Biebrzy lub Północny, Basen Środkowy i Basen Dolny lub Południowy. Park obejmuje wszystkie trzy baseny. Kotlina jest otoczona wysoczyznami dochodzącymi do 20–40 m wysokości względnej (miejscami nawet 50 m) 160 m n.p.m.

Bardzo ważne dla przyrody parku są stosunki wodne. Główną rolę odgrywa tu Biebrza (charakteryzująca się bardzo małym spadkiem średnio 0,36‰ (od 0,04‰ do 13‰) — jednym z najniższych w Polsce) oraz Kanał Augustowski zbudowany w 1823–1839 roku łączący Biebrzę z Niemnem. Istotna jest sieć cieków wodnych (dopływów Biebrzy) oraz mniejszych kanałów i rowów melioracyjnych w Basenie Północnym (jest to główne zagrożenie dla tego obszaru). Ważniejsze obszary to rezerwat Czerwone Bagno i bagno Ławki. Nieocenioną rolę w retencji odgrywają torfy, w których zawartość wody osiąga 90%.

Klimat jest umiarkowany, średnia roczna temperatura wynosi około 7°C (maksymalna średnia około 18°C, minimalna luty około –5°C). Suma opadów około 600 mm (550–700 mm).

Szata roślinna jest typowa dla obszarów torfowo-bagiennych. Zachowała się roślinność pochodzenia borealnego, jak: brzoza niska, wierzbą lapońska, skalnica torfowa, welnianeczka alpejska oraz wiele turzyc i roślin torfowisk niskich, wysokich i przejściowych (trzciny, palki, oczerety, trawa szuwarowa, bagno, modrzewnica, żurawina, rosiczki, mchy torfowe i inne). Występujące zespoły leśne to: lasy łęgowe z jesionem i olszą, grądy z dębem szypułkowym, grabem, lipą, klonem, wiązem, olsy z jesionem, świerkiem i olszą, bory sosnowe i sosnowo-świerkowe z brzozą występujące na wydmach oraz bagnach (przeważają siedliska ubogie). Łącznie wyróżniono 43 zespoły roślinne, skupione w 14 związkach, 11 rzędach i 8 klasach.

Niezwykle licznie występują ptaki (około 235 gatunków, w tym około 157 gatunków łęgowych), a między innymi orzeł przedni, bielik, gadożer, orlik grubodzioby, orlik krzykliwy, sokół wędrowny, kobuz, błotniak stawowy i zbożowy, krogulec, pustułka, myszołów, puchacz, puszczyk, sowa błotna i uszata, cietrzew, batalion, kulik, rycyk, dubelt, bekas, brodziec, czajka, słonka, liczne kaczki (wśród nich bardzo rzadki w Polsce rożeniec, płaskonos, świstun), a także łabędzie, gęsi i mowy oraz żuraw, trzcinia, trzciniczka, bąk, wodnik, wodniczka, dziwonka i inne, jak: bocian czarny i biały, czapla, głuźzec. Występują też typowe gady i płazy oraz ryby (36 gat.). Fauna bezkręgowców dotąd słabo poznana.

Ze względu na trudny dostęp (bagna) ziemie te odgrywały ważną rolę w licznych wojnach i powstaniach (najazd szwedzki, powstanie kościuszkowskie, powstanie listopadowe, powstanie styczniowe, II wojna światowa, działania partyzanckie).

Park leży na terenie trzech województw: białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego. Obszar pozbawiony kompletnie przemysłu.

Park ze względu na niepowtarzalną w Europie przyrodę (tereny bagienno-torfowe, jedyne w Europie zachowane prawie w stanie naturalnym z olbrzymią liczbą gatunków występujących ptaków) wzbudza znaczne zainteresowanie IUCN (Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody), WWF (Fundacja na Rzecz Ochrony Dzikiej Przyrody), FNNPE (Europejska Federacja Parków Narodowych),

objęty zostanie konwencją RAMSAR oraz przewidziany jest do wpisania na listę UNESCO (program MaB — Człowiek i Biosfera) jako Światowy Rezerwat Biosfery oraz na listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Po Białowieży byłby to drugi park na tej liście. Adres: 19-252 Osowiec woj. łomżyńskie, telefon (o. 8516) 2269 w. 313.

BIESZCZADZKI PARK NARODOWY

Przyrodę Karpat Wschodnich reprezentuje w naszym kraju Bieszczadzki Park Narodowy utworzony 4 sierpnia 1973 roku. Jest położony w części najbardziej wysuniętej na południowy wschód, przy granicy z Ukrainą i Słowacją. Pod względem podziału przyrodniczego Park ten leży w Krainie Karpackiej, w dzielnicy Bieszczadów.

Powierzchnia ogólna Parku wynosi 27064 ha, z tego 22746 ha zajmują zespoły leśne (84% powierzchni ogólnej). Ochroną ścisłą objęto powierzchnię 18551 ha (68%), w tym las zajmuje 16556 ha. Pozostała część to głównie połoniny (1745 ha).

Bieszczadzki Park Narodowy wraz z otaczającymi go parkami krajobrazowymi oraz z parkami narodowymi i rezerwatami przyrody po stronie słowackiej i ukraińskiej został w 1992 roku wpisany na listę UNESCO światowych rezerwatów biosfery (program MaB) — pod nazwą „Rezerwat Biosfery Karpatów Wschodnich”, tworząc jednocześnie drugi w Europie trójstronny obszar międzynarodowy chronionej przyrody.

Park narodowy obejmuje najwyższą część Bieszczadów Zachodnich z głównym szczytem Tarnicą (1346 m n.p.m.). Osobliwością Bieszczadów są bezleśne grzbiety (łaki górskie powyżej górnej granicy lasu) zwane połoninami, w tym największe to Połonina Caryńska i Połonina Wetlińska.

Głównym gatunkiem lasotwórczym jest buk, zajmujący — jako gatunek panujący — około 85% powierzchni leśnej. Występuje on w zmieszaniu z jaworem i jodłą, tworząc zespół buczyny karpackiej. Wzdłuż potoków występuje zespół olszyny karpackiej zajmujący około 1% powierzchni. Pozostałe 14% powierzchni leśnej pokrywają drzewostany głównie pochodzenia sztucznego z udziałem świerka i modrzewia.

W roślinności Parku nie wyróżnia się typowego dla gór układu piętrowego. Lasy bukowe dochodzą do 1150–1200 m n.p.m. i graniczą bezpośrednio z połoninami porośniętymi krzewinkami borówki czarnej i brusznicy, licznymi trawami i zaroślami olszy, jarzębiny i olchy zielonej stanowiącymi górną granicę lasu. W Bieszczadach piętro pogórza sięga do 500 m n.p.m., piętro regla dolnego do 1200 m n.p.m. Nie występuje górnoreglowy bór świerkowy.

Rośnie tu około 700 gatunków roślin naczyniowych, w tym wiele gatunków wschodnio-karpackich, mających w Parku jedyne stanowisko oraz wiele gatunków mchów, porostów i grzybów (w tym 42 gatunki objęte ochroną gatunkową). Występuje tu ponad 50 gatunków ssaków, w tym typowe zwierzęta leśne. Można tu spotkać również żubra, niedźwiedzia, wilka, rysia i żbika. Naliczono około 150 gatunków ptaków oraz bardzo liczne gatunki owadów gadów i płazów.

W Ustrzykach Dolnych Park posiada bardzo interesujące muzeum przyrodnicze i ośrodek dydaktyczny.

Bieszczadzki Park Narodowy znajduje się na terenie województwa krośnieńskiego. Adres Dyrekcji: 38-714 Ustrzyki Górne, telefon Lutowska 50.

DRAWIEŃSKI PARK NARODOWY

Park został utworzony 1 maja 1990 roku. Reprezentuje przyrodę północno-zachodniej Polski, środkowej dzielnicy Pojezierza Walecko-Myśliborskiego, Krajny Bałtyckiej. Stanowi niewielki fragment Puszczy Drawskiej w widłach rzek Drawy i Płocicznej. Obie rzeki utrzymują I klasę czystości. Drawa, ze względu na bystrość nurtu, zaliczana jest do rzek górskich. Na terenie Parku znajduje się 13 jezior, przez część z nich przepływa Płociczna. Wody Parku są bardzo czyste i obfitujące w ryby; występuje tu leszcz, okoń, szczupak, sieja, sielawa, troć wędrowną, brzana, węgorz, świnka, cęta oraz losoś drawski.

W Parku rośnie ponad 800 gatunków roślin naczyniowych, w tym 43 gatunki są objęte ochroną gatunkową, między innymi widłaki, chamedafne północna, wawrzynek wilczelyko, bluszcz, lilia złotogłów oraz storczyki (w tym kruszczyk). Występuje około 60 asocjacji z 27 zespołów roślinnych reprezentujących ekosystemy leśne, bagienne, rzeczne i nadrzeczne.

Na terenie Parku występuje 33 gatunki ssaków z bobrem, kuną domową, wydrą oraz popularnymi zwierzętami łownymi jak jeleni, dzik, a także lis i wilk. W awifaunie stwierdzono występowanie 150 gatunków ptaków, w tym 99 lęgowych, między innymi rybołów, kania rdzawa, bielik, orlik krzykliwy, cyraneczka, gągoł, nurogęś, puchacz, włochatka, bocian czarny oraz pluszcz.

Najczęściej spotykanym zbiorowiskiem roślinnym są lasy (78% powierzchni Parku) zajmujące siedliska borowe, mieszane i lasowe o różnej wilgotności. Gatunkami panującymi są sosna, buk, dąb i olsza z udziałem świerka, modrzewia, brzozy, graba i osiki. Drzewostany IV, V i starszych klas wieku zajmują około 40% powierzchni. Można wśród nich spotkać ponad 120-letnie sosny, 450-letnie dęby i 330-letnie buki.

Ogólna powierzchnia Parku wynosi 8735 ha, w tym las zajmuje 7174 ha (82%). Ochroną ścisłą objęto 368 ha (4%), w tym 361 ha (97%) stanowi las.

Drawieński Park Narodowy w większej części leży na terenie województwa gorzowskiego. Adres Dyrekcji: 73-220 Drawno, ul. Leśników 2a, telefon nr 245.

GORCZAŃSKI PARK NARODOWY

Park Gorceński leży w dzielnicy Gorców i Beskidu Sądeckiego. Został utworzony 1 stycznia 1981 roku. Park ma powierzchnię 6763 ha, w tym 6407 ha lasu (95%). Ochroną ścisłą objęto 2850 ha (43%), w tym 2799 ha stanowią lasy.

Park obejmuje centralną część Gorców ze szczytem Jaworzyną (1288 m n.p.m.). Głównymi gatunkami lasotwórczymi są: świerk (zajmuje 53% powierzchni leśnej), buk (34%) i jodła (11%). Występuje licznie olsza i jawor.

Gorceński Park Narodowy jest typowym leśnym parkiem górskim z piętrowym układem drzewostanów. Aktualny skład gatunkowy jest wynikiem działalności człowieka — przeważają drzewostany świerkowe z niewielkim udziałem gatunków liściastych. W Parku przeważają drzewostany dojrzałe. Przeciętny wiek wynosi około 100 lat.

Flora Parku jest typowa dla terenów górskich. Oprócz zespołów leśnych regla dolnego (600–1150 m n.p.m.) i górnego (powyżej 1150 m n.p.m.) występują również nieleśne zespoły roślinne, takie jak ziolorośla, młaki i traworośla. Polany i hale porastają krokusy. Do osobliwości należy podejźrzon lancetowaty mający tu jedyne stanowisko w całych polskich Karpatach. Wśród 930 gatunków roślin naczyniowych występuje 17 gatunków alpejskich, 22 gatunki subalpejskie i 80 gatunków o charakterze reglowym i ogólnogórskim. Naliczono około 250 gatunków mchów i 450 gatunków porostów. Występuje tu 30 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową.

Fauna Parku to przede wszystkim typowa zwierzyna leśna z jeleniem, sarną, dzikiem, rysiem, żbikiem i wilkiem. Czasem pojawia się niedźwiedź. Wśród znacznej liczby ptaków występują: głuszec, cietrzew, jarząbek, bocian czarny, pluszcz, sokół pustułka, orlik krzykliwy, jastrząb i myszołów. Spotyka się tu także gady i płazy, w tym salamandrę — żywy symbol Parku. Wśród licznych gatunków owadów występuje zasnuja wysokogórska i kornik drukarz, stanowiące duże zagrożenie dla drzewostanów świerkowych.

W Porębie Wielkiej, w ostatniej fazie budowy, znajduje się muzeum przyrodnicze i ośrodek dydaktyczny (zakończenie budowy jeszcze w 1994 r.)

Gorczański Park Narodowy znajduje się w województwie nowosądeckim. Adres Dyrekcji: 34-607 Rzeki, telefon Szczawa 1301.

PARK NARODOWY GÓR STOŁOWYCH

Park utworzony 16 września 1993 roku leży w dzielnicy przyrodniczo-leśnej Sudetów Środkowych w Krainie Sudeckiej przy granicy z Czechami, reprezentuje region Gór Stołowych w Kotlinie Kłodzkiej.

Powierzchnia Parku wynosi 6280 ha, w tym zespoły leśne zajmują 5570 ha (89%) — głównie las świerkowy. W części bezleśnej dominują wyniesienia skalne Gór Stołowych. Góry Stołowe stanowią jedyny w Polsce przykład gór płytowych zbudowanych z górnokredowych piaskowców ciosowych, poprzegradzanych ławicami margli z wkładkami wapieni i piaskowców wapnistych lub glaukonitowych. Budowa geologiczna i zachodzące procesy geomorfologiczne i ęrozyjne doprowadziły do powstania bardzo interesujących i pięknych krajobrazowo skupisk skalnych i ostańców (Błędne Skały, Skalniak — 915 m n.p.m., Narożnik — 895 m n.p.m., Szczytniak — 589 m n.p.m., Szachiniec — 919 m n.p.m., Mnich — 522 m n.p.m., Skalne Grzyby, Radkowe Skały). Klimat jest umiarkowany, z krótkim latem (8 tygodni) i długą zimą (14 tygodni), suma opadów sięga do 950 mm. Przeważają wiatry zachodnie.

W roślinności przeważają zbiorowiska leśne. W większości są to pochodzenia sztucznego bory świerkowe. Na niewielkiej powierzchni zachowały się naturalne lasy bukowe i świerkowe regla dolnego. Poza tym występują niewielkie zbiorowiska łąkowe, a wśród nich „Sawanna Łężycka” z pełnikiem i ciemniźnicą zieloną oraz „Torfowisko Batorowe” z roślinnością torfowiska wysokiego. Z występujących 35 gatunków roślin chronionych wymienić należy: lilie złotogłów, zimowitę jesiennego, wawrzynka, pełnika, ciemniźnicę zieloną i arnikę górską. Stwierdzono występowanie 272 gatunków mchów i 112 gatunków wątrobowców.

W faunie Parku występują typowe zwierzęta leśne, jak jeleni, sarna, dzik, lis, zając, kuna, borsuk, popielica. Z ptaków występuje cietrzew, bażant, kuropatwa, sóweczka, puchacz, bocian czarny, gołębiarz, krogulec, pustulka, orzechówka, gil, pluszcz, pliszka górską i inne. Występują dość licznie gady i płazy. Bardzo bogata jest fauna bezkręgowców w tym jedyne miejsce w Polsce występowania pajaka *Leptyphanten pulcher* i *Raeobothorax morulus*.

Park leży na terenie województwa wałbrzyskiego w pobliżu znanych uzdrowisk: Polanicy, Kudowy i Dusznik. Adres Dyrekcji Parku: ul. Słoneczna 31, 57-350 Kudowa Zdrój, telefon 661436.

KAMPINOSKI PARK NARODOWY

Kampinoski Park Narodowy utworzony 16 stycznia 1959 roku reprezentuje przyrodę regionu Nizin Środkowopolskich. Jest położony w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy w pradolinie Wisły, w Krainie Mazowiecko-Podlaskiej w dzielnicy Puszczy Kampinoskiej.

Przygotowywany jest wniosek do UNESCO o uznanie Kampinoskiego Parku Narodowego za światowy rezerwat biosfery (program MaB).

Powierzchnia Parku wynosi 35655 ha w tym lasy zajmują 26798 ha (75%). Ochroną ścisłą objęto 4303 ha (12%), w tym 3735 ha lasów.

Krajobraz Parku jest urozmaicony: między charakterystycznymi wydmami śródlądowymi, pokrytymi lasami są duże obszary bagien porośniętych olszą. Pierwotne zespoły Puszczy Kampinoskiej zostały znacznie zniekształcone przez gospodarkę człowieka, zmalała powierzchnia zajmowana przez gatunki liściaste (głównie dąb, jesion). Utworzenie Parku powstrzymało postępującą degradację tych terenów, nastąpił nowy etap w historii Puszczy, zachowano ciągłość naturalnych procesów. Gatunkiem panującym jest sosna, lecz jej udział spadł z 85% do 76% powierzchni leśnej.

Flora Parku jest bardzo bogata, od roślinności typowej dla siedlisk suchych — wydmowych do roślinności siedlisk bagiennych i torfowych. W Parku stwierdzono ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych oraz liczne gatunki mchów, porostów, grzybów i glonów. Występuje tu 51 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową, w tym chamedafne północna.

Faunę Parku określa się na około 5000 gatunków, w tym zwierzęta łowne: łoś, dzik, lis, zając, a także prawem chroniony bóbr, który został tu przeniesiony z terenu obecnego Wigierskiego Parku Narodowego. Występuje około 190 gatunków ptaków, w tym 150 lęgowych a wśród nich prawem chroniony orlik krzykliwy, bocian czarny i biały, żuraw, kobuz, błotniak stawowy, myszółw, sowa uszata. Licznie występują owady.

Leśny obszar Parku, położony bardzo blisko Warszawy, był polem wielu bitew związanych z walkami narodu polskiego o niepodległość. Na terenie Parku znajdują się mogiły powstańców z 1863 roku, a także cmentarze partyzanckie z czasów drugiej wojny światowej. Tutaj jest położony znany cmentarz Palmiry, na którym są pochowane ofiary pierwszych masowych egzekucji hitlerowskich popełnionych na mieszkańcach Warszawy. Z Parkiem jest związanych wiele

zabytków kultury, między innymi Żelazowa Wola. Park posiada niewielkie, ale bardzo ciekawe muzeum przyrodnicze i ośrodek dydaktyczny.

Kampinoski Park Narodowy leży w województwie warszawskim. Adres Dyrekcji: ul. Krasińskiego 49, 05-080 Izabelin, telefon Warszawa 34 25 14, 722 6001, 722 60 21, fax 722 65 60.

KARKONOSKI PARK NARODOWY

Park jest położony w Krainie Sudeckiej, w dzielnicy Sudetów Zachodnich, przy granicy państwowej z Czechami.

Powierzchnia Parku wynosi 5562 ha, w tym zespoły leśne zajmują 3766 ha (68%). Ochroną ścisłą objęto powierzchnię 1719 ha (30%), w tym lasów tylko 138 ha, reszta to tereny powyżej górnej granicy lasu.

Park, utworzony 16 stycznia 1959 roku, zajmuje północną część Karkonoszy. Jest to najwyższa partia Sudetów z głównym szczytem— Śnieżką (1602 m n.p.m.). Karkonosze to jedno z najstarszych gór w Europie. W Parku występują bardzo ciekawe formy skalne (Słonecznik, Końskie Łby, Pielgrzymy), a także kotły skalne (Śnieżne Kotły, Kotły z Małym i Wielkim Stawem).

W 1992 roku Park wraz z częścią czeską został uznany przez UNESCO za Światowy Rezerwat Biosfery Karkonoszy i wpisany na listę MaB.

Lasy Parku wykazują zróżnicowanie pionowe. Wyróżnia się regiel dolny i regiel górny. Głównym gatunkiem lasotwórczym jest świerk (97% powierzchni leśnej) panujący niepodzielnie w reglu górnym (ponad 1000 m n.p.m.). Drugim co do znaczenia gatunkiem lasotwórczym jest buk, który jako gatunek panujący zajmuje 3% powierzchni leśnej Parku. Występuje w reglu dolnym (do 1000 m n.p.m.) obok świerka, modrzewia, jawora, lipy, jarzębiny i jodły. Lasy Karkonoszy znajdują się obecnie w stanie klęski ekologicznej spowodowanej przemysłowym zanieczyszczeniem powietrza przez elektrociepłownie Polski, Czech i Niemiec. Chore i osłabione drzewa łatwo ulegają kornikowi drukarzowi, który powoduje ich obumieranie. Martwe drzewa, ze względów wodochronnych, nie zostały usunięte w szczytowych partiach Parku i straszą swym widokiem (5% powierzchni). Pozbawione kory drzewa wypełniają jednak swoją rolę wodo- i glebochronną, nie stanowiąc zagrożenia biologicznego (posusz jałowy).

Flora Parku ma wyraźny charakter piętrowy, typowy dla gór. Oprócz regła dolnego i górnego występuje piętro kosodrzewiny (około 1250–1300 m n.p.m.), a powyżej strefa skalna roślinności alpejskiej. Występuje 900 gatunków roślin naczyniowych, 150 gatunków grzybów, 70 gatunków porostów i 270 gatunków mszaków. W Parku występuje 40 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową.

Faunę Parku charakteryzują typowe zwierzęta leśne, a także muflon sprowadzony na początku wieku z Korsyki. Ptaków jest około 90 gatunków, ssaków około 50 gatunków, łącznie kręgowców około 150 gatunków.

Na uwagę turystów zasługuje góra Chojnik z zamkiem na szczycie, mieszczącym obecnie schronisko PTTK. U podnóża góry znajduje się niewielkie muzeum przyrodnicze i Dyrekcja Parku.

Karkonoski Park Narodowy znajduje się na terenie województwa jeleniogórskiego. Adres Dyrekcji: ul. Chałubińskiego 23, 58-570 Jelenia Góra-Sobieszów, telefon Jelenia Góra 53 348, 53 627, fax 533 48.

OJCOWSKI PARK NARODOWY

Park ten został utworzony 14 stycznia 1956 roku. Leży w Krainie Małopolskiej, w dzielnicy Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Jest to najmniejszy park narodowy w Polsce. Powierzchnia Parku wynosi 1592 ha, w tym 1307 ha (82%) zajmują zespoły leśne. Ochroną ścisłą objęto 385 ha (24%) w całości pokryte lasem.

Ojcowski Park Narodowy obejmuje południową część Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, z dolinami niewielkich rzek Prądnika i Saspówki i otaczającymi je lasami, zaroślami i murawami. Gleby Parku są wytworzone na wapieniach, glinach i lessach. W wyniku działania wody i wiatru w dolinach ojcowskich powstał wspaniały krajobraz jurajski urozmaicony licznymi jaskiniami (około 215), stromymi ścianami wąwozów dochodzących do 120 m głębokości i fantastycznymi w kształtach skałami i ostańcami skalnymi.

W momencie tworzenia Parku, głównymi zbiorowiskami leśnymi były bory mieszane z sosną i świerkiem (38% powierzchni). Grądy zajmowały 16% i 9% buczyny. W ostatnich latach zauważa się wyraźne ustępowanie jodły i sosny, głównie wskutek zanieczyszczeń przemysłowych z Górnego Śląska i okolic Krakowa. Bory mieszane zajmują dziś zaledwie 5% powierzchni, podczas gdy grądy 40% i buczyny karpackie 31%. Naturalne lasy jaworowe z domieszką jodły, zachowały się jedynie w niedostępnych wąwozach.

Duże urozmaicenie rzeźby terenu oraz mikroklimat wpłynęły na bogactwo i urozmaicenie flory Parku, która liczy ponad 950 gatunków roślin naczyniowych, w tym 50 gatunków roślin górskich i ponad 100 ciepłolubnych, występujących dziś głównie na południu Europy. W parku występuje 60 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową, w tym liczne gatunki storczyków z obuwikiem, paproć jęczyznik zwyczajny, wiśnia karłowata, brzoza ojcowska. Ponadto rośnie około 160 gatunków mchów i 1200 gatunków grzybów.

Bytuje na terenie Parku ponad 4000 gatunków zwierząt, w tym: borsuk, orzesznica, łasica, gronostaj. W jaskiniach występuje około 17 gatunków nietoperzy (wszystkie objęte ochroną gatunkową) — żywy symbol Parku. W Parku stwierdzono 120 gatunków ptaków, wśród nich pluszcza, bociana czarnego. Licznie jest reprezentowany świat owadów, ponad 3300 gatunków, w tym około 520 gatunków motyli, 1142 gatunków chrząszczy i ponad 730 gatunków błonkówek. Występują także gady i płazy.

Na terenie Parku znajdują się ruiny zamku, wchodzącego kiedyś w system obronny Polski, znany obecnie turystom pod nazwą szlak „Orlich Gniazd” oraz piękny dobrze zachowany renesansowy zamek Pieskowa Skała. Park posiada ciekawe muzeum przyrodnicze i bardzo dobrze zorganizowany ośrodek dydaktyczny.

Ojcowski Park Narodowy jest położony w województwie krakowskim (16 km na północ od Krakowa). Adres Dyrekcji: 32-047 Ojców, telefon Ojców 5, Skała 39.

PIENIŃSKI PARK NARODOWY

Historia utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego po obu stronach granicy sięga 1932 roku, kiedy to po stronie polskiej powstała w Pieninach jednostka Lasów Państwowych pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach” a po stronie

słowackiej rezerwat przyrody. W obecnym kształcie Park został utworzony dopiero 1 stycznia 1955 roku po stronie polskiej a po stronie słowackiej w 1967 roku. Reprezentuje on mezoregion Pienin; położony jest w Krainie Karpackiej, w dzielnicy Gorców i Beskidu Sądeckiego.

Powierzchnia Parku wynosi 2231 ha, w tym 1564 ha zajmują lasy (70%). Ochroną ścisłą objęto 777 ha (35%), w tym 684 ha stanowią lasy.

Park zajmuje środkową część Pienińskiego Pasa Skalkowego, najbardziej urozmaiconą pod względem ukształtowania terenu, wraz z przełomem Dunajca. Można tu podziwiać piękne widoki zarówno z najwyższego szczytu Pienin — Trzech Koron (982 m n.p.m.), Sokolicy (747 m n.p.m.), jak i z tratwy flisackiej płynącej przez przełom Dunajca. Pieniny są zbudowane z twardych wapieni, tkwiących w bardzo miękkich utworach zbudowanych z margla, łupków i piaskowców. Taka budowa pozwoliła na powstanie, wskutek erozji, bardzo urozmaiconego krajobrazu, z pionowymi ścianami wzdłuż przełomu Dunajca dochodzącymi do kilkuset metrów wysokości.

Głównymi gatunkami lasotwórczymi są: jodła, która jako gatunek panujący zajmuje 58% powierzchni leśnej, świerk 18%, buk 20% oraz jawor, lipa, grab, jesion, wiąz, sosna i modrzew. Wzdłuż strumieni oraz na terenach zalewowych Dunajca występuje olsza szara. Sosna rośnie w zasadzie tylko na szczytach i półkach skalnych, jako relikt wczesnoholocenijskiej fazy rozwoju Pienin.

Występuje tu około 1100 gatunków roślin naczyniowych. Obok gatunków niżowych rosną tu gatunki wysokogórskie, relikty polodowcowe, gatunki południowe i stepowe oraz endemity pienińskie (mniszek i pszonak pieniński). Występują 52 gatunki roślin objętych ochroną gatunkową oraz bardzo liczne gatunki mszaków, porostów, wątrobowców, glonów i grzybów.

W Pieninach występuje 45 gatunków ssaków, 170 gatunków ptaków, 9 gatunków płazów, 6 gatunków gadów i 16 gatunków ryb. Niezwykle dużo gatunków owadów; między innymi 106 gatunków rośliniarek, 300 gatunków gąsieniczników, 348 gatunków muchówek i 1600 gatunków motyli.

Z zabytków historycznych na uwagę zasługują ruiny zamku w Czorszynie i zamku Pieniny na Górze Zamkowej oraz poza terenem Parku zamek w Niedzicy, w którym jest obecnie muzeum regionalne i przyrodnicze. Budowana w Czorszynie zapora wodna na Dunajcu, stanowić będzie poważne niebezpieczeństwo dla Pienin. Powstały zbiornik może zmienić panujący obecnie mikroklimat, wpłynąć na stosunki wodne, szatę roślinną, a także mieć negatywny wpływ na górotwór, zagrażając tym samym między innymi zamkowi w Niedzicy i w Czorszynie.

Budowa muzeum przyrodniczego i ośrodka dydaktycznego jest na ukończeniu.

Pieniński Park Narodowy znajduje się w województwie nowosądeckim. Adres Dyrekcji: ul. Jagiellońska 107, 34-450 Krościenko n/Dunajcem, telefon 3006, tel/fax 3483 — kierunkowy 01872.

POLESKI PARK NARODOWY

Park utworzony 1 maja 1990 roku reprezentuje przyrodę wschodniej części Polski. Jest położony w Krainie Mazowiecko-Podlaskiej, w środkowej części dzielnicy Polesia Lubelskiego, na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim. Park ten

stanowi jeden z niewielu zachowanych w Europie terenów torfowo-bagiennych. Bardzo istotnym czynnikiem dla przyrody Parku jest utrzymanie w nim właściwych stosunków wodnych.

Ocenia się, że na terenie Parku występuje około 930 gatunków roślin naczyniowych, w tym 57 objętych ochroną gatunkową. Z rzadszych roślin wymienić należy 6 gatunków widłaków, 3 gatunki rosiczek, 14 gatunków storczyków oraz: pełnika europejskiego, gnidosza królewskiego, kosaćca syberyjskiego, goryczkę wąskolistną i bagienną oraz brzozę niską i wierzbę lapońską.

Stwierdzono występowanie wielu gatunków bezkręgowców żyjących w wodach jezior, około 40 gatunków ryb, płazów, gadów, w tym objętego ochroną gatunkową żółwia błotnego oraz wielu gatunków ptaków, w tym 146 gatunków lęgowych i 36 gatunków ssaków. Z rzadkich ptaków występują: gęś gęgawa, orlik krzykliwy, orzeł przedni, żuraw, brodziec krwawodzioby i kulik wielki. Ze zwierzyzny łownej występuje łos i wilk.

Zbiorowiska leśne są stosunkowo ubogie. Największą powierzchnię zajmują lasy mieszane z przewagą bagiennych oraz olsy. Gatunki panujące to: sosna, olsza, brzoza i wierzba. Niewielką powierzchnię zajmują siedliska żyzniejsze z dębem, grabem i jesionem oraz sosną. Park posiada ciekawe muzeum przyrodnicze i ośrodek dydaktyczny.

Ogólna powierzchnia Parku wynosi 4907 ha, w tym las zajmuje 2779 ha (57%). Ochroną ścisłą objęto 428 ha (9%), w tym 109 ha lasu (26%)⁸.

Park leży na terenie województwa chełmskiego. Adres Dyrekcji: 22-234 Urszulin, telefon Urszulin 71 lub 72.

ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY

Park utworzony został 10 maja 1974 roku i reprezentuje region Roztocza. Jest położony w dzielnicy przyrodniczo-leśnej Roztocze w Krainie Małopolskiej.

Powierzchnia Parku wynosi 7885 ha, w tym lasy zajmują 7359 ha (93%). Ochroną ścisłą objęto 806 ha (10%) w tym 784 ha lasu. Park zajmuje środkową część Roztocza z urozmaiconą rzeźbą terenu. Roztocze jest zbudowane ze skał wapiennych w wierzchnich warstwach pokrytych piaskami i lessem. Warstwa ta jest bardzo żyzna, lecz ulega łatwo erozji wodnej. Przez Park przepływa rzeka Wieprz.

Rosnące na Roztoczu zespoły leśne cechuje bardzo duża dynamika rozwoju i bardzo dobra zdrowotność. Przejawia się to łatwością odnowień naturalnych, występowaniem wszystkich polskich gatunków lasotwórczych oraz osiąganiem przez drzewa znacznych rozmiarów i sędziwego wieku. Na terenie Parku spotyka się prawie wszystkie typy siedlisk leśnych — od siedlisk borowych do lasowych. Gatunkami panującymi są: sosna (58% powierzchni leśnej), jodła (20%), buk (15%), dąb (3,5%), olsza (1,5%), świerk (0,5%) oraz brzoza, lipa, grab, wiąz, jawor, jesion, klon, jarzębina i inne. Gatunki te występują często obok siebie tworząc piękne drzewostany, w których poszczególne drzewa osiągają wymiary pomnikowe, na przykład jodła 50 m wysokości, 150 cm średnicy i 20 m³ masy.

⁸ W styczniu 1994 roku Park został powiększony o 4740 ha. Aktualna powierzchnia wynosi 9647 ha.

Najcenniejsze zespoły leśne to bór jodłowy i buczyna karpacka — lasy charakterystyczne dla regla dolnego Karpat.

W zależności od siedliska i ukształtowania terenu można spotkać roślinność zarówno typowo nizinna, jak też i górską. W tym 40 gatunków objętych ochroną gatunkową między innymi obuwik, kruszczyk, buławik, podkolan, goryczki oraz widłaki i rosiczki.

Występują tu wszystkie typowe zwierzęta leśne, w tym liczne gryzonie. Ptaków jest około 190 gatunków, w tym myszółów krogulec, mucholówka białoszyja, dzięcioł białogrzbiety, orlik krzykliwy i bocian czarny. Z gadów spotyka się liczne jaszczurki, często zaskrońce oraz żmije. Z płazów — salamandrę i żaby oraz liczne gatunki owadów, naliczono tu między innymi około 2000 gatunków chrząszczy.

Lasy Parku wchodziły kiedyś w skład Ordynacji Zamojskich. W XVI wieku założony został zwierzyniec przez Zamojskich (tereny łowieckie) stąd nazwa miejscowości Zwierzyniec. Ze względu na duże obszary leśne, tereny te były często miejscem walk powstańczych i partyzanckich. Świadczą o tym mogiły w Zwierzyńcu i okolicy.

W 1994 zostanie zakończona budowa ośrodka dydaktycznego i muzeum przyrodniczego Parku w Zwierzyńcu.

Roztoczański Park Narodowy znajduje się w województwie zamojskim. Adres Dyrekcji: 22-470 Zwierzyniec, ul. Plażowa 2, telefon (0.848 720) 70 i 66.

SŁOWIŃSKI PARK NARODOWY

Park utworzono 1 stycznia 1967 roku. Jest położony w Krainie Bałtyckiej w dzielnicy Pasa Nadmorskiego, na środkowym wybrzeżu — między Łebą a Rowami. Powierzchnia Parku wynosi 18797 ha, w tym 4601 ha (25%) zajmują lasy, 10221 ha (54%) wody, 2480 ha (13%) bagna i wydmy. Ochronie ścisłej podlega 6355 ha (34%), w tym 3264 ha (51%) lasów.

Obecny obszar Parku stanowił dawniej zatokę morską. W wyniku działania fal morskich i wiatru oraz nanoszonego piasku zatoka została oddzielona od morza Mierzeją Gardęńsko-Łebską. W ten sposób powstały bardzo płytkie, muliste i silnie zarośnięte trzciną i inną roślinnością jeziora przymorskie: Łebsko (7,2 tys. ha) oraz Gardno (2,5 tys. ha).

Główną atrakcją turystyczną Parku są ruchome wydmy, których bardzo drobny piasek pod wpływem wiatru wędruje na wschód z szybkością od 5 do 30 metrów rocznie zasypując napotykanne lasy. Ustępujące od zachodu wydmy odsłaniają martwe lasy i zarysy dawnych wydm pokrytych glebami kopalnymi. Największe pole wydmowe ma około 500 ha, a najwyższe wydmy dochodzą do 30 m wysokości.

Szczególne wartości przyrodnicze Parku stanowią różnorodne zespoły roślinne, a głównie naturalne ciągi sukcesyjne: od pionierskich roślin pojawiających się na plaży do typowych nadmorskich borów bażynowych we wszystkich postaciach z sosną i brzozą. W Parku występuje 49 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową, między innymi: mikołajek nadmorski, rosiczki, zimozioł północny, storczyki, widłaki, turzyca piaszkowa, malina moroszka, wrzosiec bagienny i woskownica europejska.

Wśród fauny Parku najcenniejsze jest bogactwo gatunków ptaków. Decyduje o tym różnorodność środowisk oraz położenie Parku na trasie przelotów ptaków. Łącznie występuje tu około 250 gatunków ptaków, w tym 140 gatunków wodnych i błotnych. Niektóre z nich są bardzo rzadkie, na przykład orzeł bielik, puchacz, bocian czarny, kormoran, włochatka, ohar, zimorodek, batalion. Bytują tu zwierzęta łowne pospolicie występujące na terenie całego kraju: jeleni, sarna, dzik, lis, jenot i borsuk oraz chronione, wśród których rzesorek mniejszy, wydra i gronostaj. Wśród gadów i płazów występuje żmija zygzakowata, zaskrobiec, padalec, jaszczurki i liczne żaby.

Na tych terenach najdłużej przetrwała grupa etniczna Kaszubów — Słowińców. Dla upamiętnienia ich wielowiekowego oporu przed germanizacją nadano Parkowi nazwę Słowiński. W Parku znajduje się ciekawe muzeum przyrodnicze, a w pobliskich Klukach skansen słowiński.

Szczególne wartości przyrodnicze i naukowe zdecydowały o uznaniu Parku przez UNESCO za Światowy Rezerwat Biosfery.

Słowiński Park Narodowy jest położony w województwie śluskim. Adres Dyrekcji: ul. Bohaterów Warszawy 1, 76-214 Smołdzino, telefon Słupsk 11 62 04 i 11 63 39.

ŚWIĘTOKRZYSKI PARK NARODOWY

Park Świętokrzyski reprezentuje region Wyżyny Środkowomałopolskiej. Położony jest w Krainie Małopolskiej, w dzielnicy Gór Świętokrzyskich i częściowo Wyżyny Środkowomałopolskiej.

Powierzchnia Parku, utworzonego 1 maja 1950 roku, wynosi 5910 ha, w tym zespoły leśne zajmują 5590 ha (95%). Ochroną ścisłą objęto 1741 ha (30%), w tym 1692 ha lasu. Park obejmuje główne pasmo Gór Świętokrzyskich z najwyższym szczytem Łysicą (611 m n.p.m.). Góry Świętokrzyskie to najstarsze góry w Polsce, zbudowane ze skał ery paleozoicznej — piaskowców, łupków i kwarcytów. Dużą osobliwość stanowią gołoborza — niewielkie podszczytowe zgrupowania głazów, pozbawione drzew, a nawet w znacznej części roślinności zielnej.

W zespołach leśnych Parku dominuje jodła — zajmująca 63% powierzchni leśnej, a ponadto: sosna (21%), buk (11%), modrzew (1%) oraz dąb, brzoza, jawor, olsza (po 4%). Jodła tworzy lite drzewostany jednogatunkowe lub występuje w zmieszaniu z sosną, bukiem, dębem, modrzewiem i lipą. W ostatnich 20 latach jodła w Parku, podobnie jak w całej Europie, znalazła się w regresie. Jest to wynik przemysłowego zanieczyszczenia powietrza. Szczególnie ucierpiały drzewa stare, górujące, bardziej narażone na skażenia (np. na Świętym Krzyżu).

Urozmaicone siedliska, ich wilgotność oraz ukształtowanie terenu stwarzają korzystne warunki do życia roślinom naczyniowym (700 gatunków) oraz jak zwykle pospolicie występują mchy (190 gatunków), porosty (300 gatunków), grzyby i glony. W parku znajduje się 48 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową.

Wszystkie podstawowe gatunki zwierzyny leśnej, a także wiele małych gryzoni bytują na terenie Parku. Naliczono ponad 100 gatunków ptaków. Występują

gady, płazy i mięczaki, liczne owady, a zwójka jodłowa stanowi w Parku zagrożenie dla jodły.

Z zabytków historycznych na uwagę zasługuje zespół klasztorny na Świętym Krzyżu, gdzie prawdopodobnie powstały słynne Kazania Świętokrzyskie, jeden z najstarszych zabytków piśmiennictwa w Polsce. Na Świętym Krzyżu znajduje się muzeum przyrodnicze oraz pracownia naukowa Parku.

Świętokrzyski Park Narodowy jest położony w województwie kieleckim. Adres Dyrekcji: 26-010 Bodzentyn, telefon Kielce 11 51 06.

TATRZAŃSKI PARK NARODOWY

Potrzebę utworzenia parku w Tatrach dostrzeżono już w końcu XIX wieku, jednak park narodowy powstał dopiero 1 stycznia 1954 roku. Park leży w Krainie Karpackiej, w dzielnicy Tatr i częściowo Podhala. Powierzchnia Parku wynosi 21164 ha, w tym zespoły leśne zajmują 15048 ha (71%), nieużytki i pozostałe zajmują 5707 ha (27%) i są to głównie tereny bezleśne położone powyżej górnej granicy lasu. Grunty rolne i wody zajmują 2% powierzchni Parku. Ochroną ścisłą objęto 11514 ha (54%), w tym 6149 lasu (53%).

Park obejmuje cały obszar Tatr polskich, najmłodszych i najwyższych gór w Polsce i jedynych o charakterze alpejskim. Tatry Wysokie są zbudowane ze skał krystalicznych, a Tatry Zachodnie ze skał krystalicznych i osadowych. Rzeźba Tatr charakteryzuje się ostrymi poszarpanymi szczytami (m.in. Rysy 2499 m n.p.m.), kotłami polodowcowymi (np. kocioł Czarnego Stawu), występowaniem jaskiń (m.in. jaskinia Śnieżna o głębokości 780 m) oraz obfitością jezior zwanych stawami (około 30, m.in. Morskie Oko o pow. 34 ha, Wielki Staw Polski o głębokości 79 m) i potoków (m.in. Rybi Potok, Potok Kościeliski).

W Parku istnieje wyraźny układ piętrowy roślinności. W reglu dolnym (do 1200 m n.p.m.) występują drzewostany świerkowe z udziałem jodły, modrzewia, buka, jawora i jarzębiny. W reglu górnym (do 1550 m n.p.m.) panuje bór świerkowy w miejscach trudnodostępnych, pierwotny. Piętro kosodrzewiny sięga do 1800 m n.p.m., gdzie obok kosodrzewiny występują traworośla. Piętro alpejskie, zwane niekiedy halnym, dochodzi do 2300 m n.p.m. Tworzą je murawy złożone z niskich roślin przystosowanych do życia w surowych warunkach klimatycznych.

Powyżej rozpościera się piętro turniowe z bardzo ubogą roślinnością naczyniową i większym udziałem porostów.

Flora Parku liczy około 1000 gatunków roślin naczyniowych, 600 gatunków mszaków, 550 gatunków porostów, 900 gatunków glonów. W Parku znajdują się 84 gatunki roślin objętych ochroną gatunkową, w tym kilka endemitów, na przykład warzucha tatrzańska, przymiotno węgierskie, kostrzewa bezostna, a także charakterystyczne dla Tatr szarotka oraz goryczki, skalnice i krokusy.

Oprócz zwierzyny łownej, jak: jeleń, sarna, dzik, kuna oraz ryś i wydra, występują prawem chronione gatunki alpejskie: kozica i świstak (w Polsce tylko w Tatrach) oraz niedźwiedź. W jaskiniach żyją nietoperze. Bogaty jest świat ptaków, występują między innymi orzeł przedni, puchacz, płochacz halny, siwerniak, pomurnik i pluszcz. Ponadto liczne są płazy, gady, mięczaki, a najliczniejszą grupę stanowią owady.

Na terenie Parku znajdują się liczne zabytki kulturowe (szałas, kapliczki).

W 1992 roku TPN i TANAP (Tatrzański Narodni Park po stronie słowackiej) zostały uznane za światowy rezerwat biosfery i wpisane na listę MaB, jako obszar międzynarodowy o znaczeniu światowym.

Park ma bogate i dobrze urządzone muzeum przyrodnicze, ośrodek dydaktyczny i pracownię naukową.

Tatrzański Park Narodowy leży w województwie nowosądeckim wzdłuż granicy ze Słowacją, w bezpośrednim sąsiedztwie Zakopanego. Adres Dyrekcji: ul. Chałubińskiego 42 A, 34-500 Zakopane, telefon 632 03.

WIELKOPOLSKI PARK NARODOWY

Park utworzony 16 kwietnia 1957 roku reprezentuje przyrodę regionu Pojezierza Wielkopolskiego. Jest położony w niewielkiej odległości od Poznania, w krainie Wielkopolsko-Pomorskiej, w dzielnicy Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej. Powierzchnia Parku wynosi 5338 ha, w tym lasy zajmują 4544 ha (84%). Ochroną ściśłą objęto 221 ha (4%), w tym 107 ha lasów i 144 ha wód.

Efektem działania lodowca są liczne wzniesienia moreny czołowej i rynny polodowcowe wypełnione wodą — jeziora. Na terenie Parku znajduje się 12 jezior. Najwyższe wzniesienie moreny czołowej wynosi około 130 m. Park ma wyraźny charakter leśny, mocno zniekształcony gospodarką człowieka. Gatunkiem panującym jest sosna zajmująca 81% powierzchni leśnej, podczas gdy 77% powierzchni to siedliska lasowe. Ponadto występują: dąb, buk, modrzew, brzoza, jesion, olsza, lipa, grab, wiąz i inne.

Stwierdzono występowanie ponad 1100 gatunków roślin naczyniowych, w tym 47 gatunków objętych ochroną gatunkową między innymi storczyków, goździka siniego, zimoziołu północnego, bluszczu, jarzębu brzęka. Rośnie tu ponadto około 170 gatunków mszaków, 500 gatunków glonów, 150 gatunków porostów, 364 gatunki grzybów wyższych.

We faunie Parku liczbę gatunków ssaków określono na 45, wśród nich występuje jeleń, sarna, lis, kuna, zając, borsuk oraz liczne gatunki ptaków (około 190 gatunków) oraz owadów (ponad 3000 gatunków).

Przyroda Parku jest zagrożona ze względu na bliskość Poznania i okolicznego przemysłu. Niekorzystny wpływ wywarła też gwałtowna degradacja brudnicy mniszki w latach od 1982–1984. Ponieważ drzewostany sosnowe rosną głównie na siedliskach lasowych a obniżył się znacznie poziom wód gruntowych, nastąpiła konieczność intensywnej przebudowy lasów Parku. W przyszłości sosna przestanie być dominującym gatunkiem w Parku.

Park posiada ciekawe muzeum przyrodnicze.

Wielkopolski Park Narodowy jest położony na terenie województwa poznańskiego. Adres Dyrekcji: 62-040 Puszczykowo, telefon Poznań 13 34 43.

WIGIERSKI PARK NARODOWY

Wigierski Park Narodowy, utworzony 1 stycznia 1989 roku, jest położony w Krainie Mazursko-Podlaskiej, w północo-wschodniej części dzielnicy Pojezierza Mazurskiego i północnej dzielnicy Puszczy Augustowskiej. Powierzchnia Parku Wynosi 15113 ha, w tym lasy zajmują 9190 ha (61%), wody 2932 ha (19%),

użytki rolne 2258 ha (15%). Ochroną ścisłą objęto 1343 ha (9%), z tego 1075 ha lasów i 268 ha wód. Centralną część Parku zajmuje zespół 25 jezior, w tym największe Wigry o powierzchni 2187 ha (maksymalna głębokość — 73 m, średnia — 16 m). Przez teren Parku, również i przez jezioro Wigry przepływa rzeka Czarna Hańcza.

W szacie roślinnej zdecydowanie przeważają zbiorowiska leśne. Z gatunków lasotwórczych najważniejsze znaczenie mają sosna i świerk. Występują także: dąb szypułkowy, brzoza, olsza i jesion. Wyodrębniono 16 zespołów leśnych reprezentujących prawie wszystkie typy zbiorowisk leśnych północno-wschodniej Polski. Wyróżniono 30 zespołów torfowiskowych, 11 wodnych, 5 łąkowych i inne.

Na florę Parku składa się około 800 gatunków roślin naczyniowych, 300 gatunków porostów, 200 gatunków mchów. Stwierdzono występowanie 47 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową. Na terenie Parku przebywa około 190 gatunków ptaków, w tym 155 objętych ochroną, w tym bardzo rzadkie: nur czarnoszyi, błotniak zbożowy i łąkowy, orlik krzykliwy, rybołów, pustulka, puchacz, kraska oraz około 45 gatunków ssaków w tym łos, jelen, sarna i wilk. Na terenie Parku występuje 17 gatunków chronionych ssaków, bardzo licznie występuje bóbr. Spośród około 25 gatunków ryb zanotowano dość rzadkie już w Polsce: sieję, sielawę, stynkę i troć jeziorową. Stwierdzono występowanie 13 gatunków pijawek, 46 gatunków mięczaków, 50 gatunków skorupiaków, 1000 gatunków owadów, 17 gatunków gadów oraz płazy.

Działalność człowieka na tych terenach rozpoczęła się w okresie paleolitu, o czym świadczą 184 rozpoznane stanowiska archeologiczne. Z najciekawszych zabytków historyczno-kulturowych wymienić należy zespół klasztorny o.o. Kamiedułów wraz z kościołem. Obecnie w części klasztornej mieści się Dom Pracy Twórczej Ministerstwa Kultury i Sztuki. Park jest w trakcie adaptowania byłych ośrodków wczasowych na muzeum przyrodnicze i ośrodek dydaktyczny a także odbudowy stacji limnologicznej założonej przez Lityńskiego na Wigrach.

Wigierski Park Narodowy znajduje się w województwie suwalskim. Adres Dyrekcji: Krzywe 82, 16-400 Suwałki, telefon Suwałki 666 322.

WOLIŃSKI PARK NARODOWY

Park jest położony na wyspie Wolin w Krainie Bałtyckiej, w dzielnicy Pasa Nadmorskiego. Reprezentuje przyrodę zachodniej części strefy nadmorskiej. Powierzchnia Parku, utworzonego 3 marca 1960 roku, wynosi 5001 ha, w tym lasy zajmują 4491 ha (90%). Ochroną ścisłą objęto 165 ha (3%), w tym lasu 146 ha.

Krajobraz Parku, pochodzenia polodowcowego, jest silnie zróżnicowany. Charakterystycznym elementem jest wysoki brzeg, zwany klifem, o pionowych ścianach dochodzących do 100 m wysokości, podmywany przez fale morskie rocznie cofa się o około 80 cm. Podobnie jest ukształtowany brzeg wyspy od strony Zalewu Szczecińskiego. W części środkowej i wschodniej, mniej urozmaiconej pod względem ukształtowania terenu, znajduje się 12 jezior. Większe jeziora to Grodno, Warnowskie, Czajcze i Domysławskie.

Głównymi gatunkami lasotwórczymi w Parku są: sosna (74% powierzchni leśnej), buk (18%), dąb (6%) oraz olsza, brzoza, osika, grab i jawor. Lasy Parku cechuje bogactwo form i typów drzewostanów. Występują tu między innymi

piękne naturalne buczyny nadmorskie, które pozostały praktycznie w tym regionie Polski tylko w Wolińskim Parku Narodowym.

Ocenia się, że na wyspie Wolin rośnie około 1300 gatunków roślin naczyniowych, wiele mchów i porostów. Występuje 46 gatunków roślin objętych ochroną gatunkową, między innymi storczyki, wiciokrzew pomorski, mikołajek nadmorski, ziomoziół północny, długosz królewski. W faunie Parku, oprócz gatunków popularnych, jak jeleń, sarna, dzik, borsuk, lis, kuna i wiewiórka, można spotkać wydrę i gronostaja, a także 200 gatunków ptaków, w tym liczne drapieżne: orzeł bielik, orlik krzykliwy, pszczołojad, kania rdzawa, kobuz, krogulec, jastrząb, sowy oraz liczne mewy. Licznie występują różne gatunki owadów, między innymi jelonek — największy nasz chrząszcz.

Park ma muzeum przyrodnicze oraz pokazową zagrodę żubrów i jest w trakcie organizowania ośrodka dydaktycznego.

Woliński Park Narodowy znajduje się na obszarze województwa szczecińskiego. Adres Dyrekcji: ul. Niepodległości 3, 72-510 Międzyzdroje, telefon 80 737, 80 727, 80 357, telex 0425164, fax 803 57

PROJEKTOWANE PARKI NARODOWE

MAZURSKI PARK NARODOWY

(obecnie Mazurski Park Krajobrazowy)

Park jest położony w dzielnicy przyrodniczo-leśnej Pojezierza Mazurskiego w Krainie Mazursko-Podlaskiej, reprezentuje region Wielkich Jezior.

Projektowana powierzchnia wynosi około 32 tys. ha, głównie lasów. Rzeźba terenu odznacza się dużym urozmaicheniem, liczne wzgórza moreny czołowej, utwory moreny dennej oraz obszary sandrowe. Różnice wysokości dochodzą do około 90 m (od 116 m do 206 m n.p.m.).

Klimat charakteryzuje się ostrą zimą (średnia stycznia około -4°C) i umiarkowanym latem (około $+17^{\circ}\text{C}$ w lipcu). Średnia temperatura roczna około $+7^{\circ}\text{C}$, średnia suma opadów około 600 mm.

Przez teren Parku przepływa malownicza rzeka Krutynia. Z większych jezior wymienić należy Beldany (940 ha), Mokre (841 ha) i Łuknajno (680 ha) — Światowy Rezerwat Biosfery (UNESCO, Program MaB) znany z bogactwa ptactwa wodnego i błotnego, objęty konwencją RAMSAR.

Z zespołów leśnych należy wymienić grąd z dębem, lipą, grabem i klonem oraz bory sosnowe z typową dla tych zespołów roślinnością runa. Oprócz zbiorowisk leśnych licznie występują typowe zbiorowiska roślinności torfowiskowej, błotnej i wodnej (około 850 gatunków roślin naczyniowych). Licznie występują gatunki chronione między innymi storczyki, kruszczyki oraz rosiczki, a także niektóre relikty glacialne i borealne, jak wielosił błękitny, turzycza strunowa i inne.

Wśród zwierząt występują typowe zwierzęta łowne (jeleń, sarna, dzik, lis, jenot, piżmak i inne). Dość licznie występują ptaki, wśród nich dość rzadkie w Polsce bielik, rybołów, orlik krzykliwy, bocian czarny, żuraw, puchacz, cietrzew, kania, kormoran, kraska. Z gadów wymienić należy żółwia błotnego i gniewosza oraz liczne płazy. W jeziorach z rzadszych występują sielawa

i sandacz. Bardzo liczne owady niecek reprezentują rzadki już w Polsce wálkarz lipczyk i kozioróg dębosz.

Park leży na terenie województwa olsztyńskiego. Adres: Krutyń, 11–712 Stare Kielbonki, tel. Piecki 232. Możliwe jest utworzenie parku narodowego jeszcze w 1994 roku.

MAGURSKI PARK NARODOWY

Park reprezentuje subregion Pasm Magurskich w regionie Beskidu Niskiego. Pod względem przyrodniczo leśnym jest położony w dzielnicy Beskidu Niskiego w Krainie Karpackiej.

Projektowana powierzchnia Parku wynosi około 19 tys. ha, głównie zespoły leśne (około 87%). Pozostałe obszary to grunty rolne, głównie łąki i pastwiska. Klimat umiarkowany, średnia roczna temperatura wynosi około 7°C (minimalna styczeń –4°C, maksymalna lipiec +18°C). Suma opadów około 740–950 mm, a w partiach szczytowych nawet 1000 mm. Występują tu dość silne wiatry południowe z Przełęczy Dukielskiej. Na terenie Parku znajdują się źródłiska Wisłoka (Dębi Wierch 575 m n.p.m.). Park obejmuje typowy krajobraz Beskidu Niskiego położony od 380 m n.p.m. do 800 m n.p.m. z malowniczymi wzgórzami (Kamień 712 m n.p.m., Marewka 794 m n.p.m., Magura Wątkowska 846 m n.p.m.), poprzecinany dolinami potoków i przełęczy. Płaszczyzna magurska jest zbudowana z warstw flisu, wyniesień z piaskowców magurskich, a doliny wyścielane osadami aluwialnymi. Interesujące krajobrazowo są zgrupowania skałek (Kornaty — rezerwat geologiczny, Ruski Zamek, Księża Góra i inne).

Szata roślinna Parku ma charakter piętrowy. Piętro pogórza (do 530 m n.p.m.) zajmuje około połowy Parku. Zachowały się naturalne zespoły leśne: grądy z dominacją brzozy lub jodły, olszyna karpacka, olszyna bagienna, łęgi wielogatunkowe oraz zajmujące znaczną powierzchnię bory jodłowe, świerkowo-jodłowe oraz sosnowe sztucznego pochodzenia.

Piętro regła dolnego (powyżej 530 m n.p.m.) występuje wypowo, zajmując wyższe części wzniesień. Stanowią je głównie żyzne buczyny karpackie. W mniejszym stopniu bory jodłowe i jodłowo-świerkowe oraz sosnowe z udziałem brzozy. Główne gatunki lasotwórcze to buk (46%), sosna (21%), jodła (14%), olsza (6%) oraz modrzew (2%), świerk (2%), jawor (2%). Na terenie Parku stwierdzono występowanie około 30 zbiorowisk roślinnych z bezwzględną dominacją zbiorowisk leśnych (87%). We florze Parku stwierdzono 360 gatunków roślin naczyniowych (szacuje się na około 500), w tym 45 gatunków górskich oraz 41 gatunków chronionych.

Fauna Parku, podobnie jak flora, ma charakter przejściowy między Karpatami Zachodnimi i Wschodnimi. Wśród ssaków (około 30 gatunków) występuje niedźwiedź, ryś, żbik, wilk, lis, kuna, borsuk, wydra, bóbr oraz jeleni, sarna i dzik. Liczbę gatunków ptaków określa się na 135, w tym 106 lęgowych, a wśród nich orzeł przedni, orlik krzykliwy, trzmielojad, puchacz, pluszcz, drozd obrożny, bocian czarny. Licznie występują płazy i gady na przykład salamandra, kumak, gniewosz i wąż Eskulapa oraz owady. Około 200 gatunków zwierząt jest prawem chronionym.

Park leży na terenie województwa krośnieńskiego, na granicy woj. nowosądeckiego przy granicy państwa. Projektowana dyrekcja w Żmigrodzie Nowym lub Kępnej.

Park posiada pełną wymaganą dokumentację przyrodniczą i już w roku 1994 może być uznany za park narodowy.

JURAJSKI PARK NARODOWY

Park zlokalizowany będzie w pobliżu Częstochowy. Wraz z Ojcowskim Parkiem będzie reprezentował przyrodę Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Aktualnie jest opracowywany projekt wstępny, powierzchnia około 2000–4000 ha.

TUCHOLSKI PARK NARODOWY

Projektowany park będzie oparty głównie na rezerwacie Struga Ośmiu Jezior w Borach Tucholskich. Rejon ten nie jest dotychczas reprezentowany w wykazie polskich parków narodowych. Wielkość parku około 5 tys. ha. Projekt jest we wstępnej fazie przygotowawczej.

INNE PROPOZYCJE

Zgłaszane są także inne propozycje utworzenia nowych parków narodowych przez różne ośrodki naukowe, organizacje społeczne i tym podobne. Propozycje te, to przede wszystkim: Turnicki Park Narodowy (Bieszczady — Arłamów), Park Narodowy Puszczy Bukowej (pod Szczecinem), Narwiański (górną Narew), Knyszyński (Puszcza Knyszyńska), Suwalski (Suwalski Park Krajobrazowy), Lasów Janowskich (Janów Lubelski), Goplański (jez. Gopło), Dolnej Odry i inne. Wiele tych propozycji jest nierealnych nie tylko ze względów finansowych, związanych z organizacją i utrzymaniem parków narodowych, lecz także i ze względów przyrodniczych.

NATIONAL PARKS IN POLAND

Summary

According to the definition of a national park, adopted at the 10th (new Delhi 1969) and 11th (BANFF 1972) General Assembly of International Union for Conservation of Nature and its Resources, a national park in Poland is considered the highest form of protection on a strictly defined area, not smaller than 1000 ha. All natural components, both living and non-living, within this area are protected, this including all species of flora and fauna, all ecosystems and their interactions as well as water, soil, landscape, and cultural and historical values. At the end of 1993 there were 19 national parks in Poland covering 244 302 ha, which is 0.8 % of the country area. Moreover, six national parks have been included by UNESCO in the list of Biosphere Reserves (M&B Program) and one has been recognized as a World Heritage Site.

The National Parks in Poland are mostly of forest character, as about 70% of their area is covered by forests. Water, agricultural and other ecological areas (dunes, bogs, marshes, rocks, and areas above the timberline) cover the remaining part of this area.

At the end of 1992, 317 plant communities out of total 410 plant communities in Poland were distinguished in national parks, 76 being forests or shrubs, and remaining 214 of non forest

character. Among them there were found 20 endemic communities and about 180 plant species protected by law. It is estimated that in each park there are 1000 species of vascular plants and many species of mosses and lichens. There are also all native species of trees and shrubs of Poland. In national parks one can find representatives of all species of mammals occurring in Poland, about 250 species of birds, several thousand species of insects and many representatives of reptiles, amphibians and fish.

In the paper some more detailed information about the existing national parks is provided. Statistical information is presented for the year 1993 concerning organization, management, employment, dangers to nature protection, basic functions of parks and their implementation (nature protection, scientific and educational, tourism, cultural and historical functions), protective activities (forest and aquatic ecosystems, farmlands, protection of wild life, European bison breeding centers), property relationships, costs and incomes. A list of the Polish National Parks, a schematic map of Poland with localization of the National Parks and short characteristics for each of them, existing and planned, are also included.